

Bøkenes hamskifte

En husvandring i Deichmanske
biblioteks hovedfilial

Martin Lundell, Oddvar Thorsen
og Theodor Barth

Med fotografier av Steffen Kørner
og forord av Ellef Prestsæter

Innganger

Deichmanske bibliotek ligger på Hammersborg i Oslo sentrum, for enden av Regjeringskvartalet og ved siden av Trefoldighetskirken.

Da biblioteket sto ferdig i 1933, tronet det over Arne Garborgs plass, som ble lagt under lokk i 1970 i forbindelse med utbygginger i Regjeringskvartalet.

Under lokket løper Ring 1 i den 381 meter lange Hammersborgtunellen, som åpnet for trafikk i 1989.

Regjeringskvartalet består av en rekke bygninger og flere regjeringskontorer. De mest fremtredende er Y-blokka og Høyblokka, begge tegnet av Erling Viksjø.

Bygningene ble påført store skader 22. juli 2011, da en bilbombe gikk av utenfor Høyblokka. Åtte mennesker mistet livet, og kvartalet har stått tomt siden.

I 2008 bestemte kommunen at biblioteket skal flytte til nye lokaler i Oslo havn. Hva som skal skje med det gamle bygget er ikke bestemt.

Forord. Boka du holder i hendene ser ut som en minnebok: Det robuste granitolomslaget minner oss om at bøker en gang ble spesialinnbundet for bibliotekene, og fotografiene til Steffen Kørner dokumenterer hammen biblioteket forbereder seg på å forlate.

Men skinnet bedrar. Det som ved første øyekast kan fortone seg som et slags utstoppet eksemplar, en publikasjon beregnet for peishylla til retro-romantikere, viser seg nemlig å være et vitalt debattinnlegg der selve bokformen og erfaringene fra «gamle» Deichman mobiliseres i et argument for papirbokas selvfølgelige plass i framtidens bibliotek. *Bøkenes hamskifte* er et polemisk tilsvare til de som mener at biblioteker bør flytte fokus fra bøker til begivenheter, fra offentlighet til eventkultur. På denne måten griper boka inn i diskusjoner som er avgjørende for traderingen av vår kollektive hukommelse i en samtid der vi, ifølge den spissformulerte diagnosen til mediearkeologen Wolfgang Ernst, er i ferd med å bevege oss bort fra en gameleuropeisk kultur som er basert på lagring (arkiver, museer, biblioteker), til «en mediekultur som bygger på permanent overføring».

Omslaget i granitol peker tilbake på en tid da biblioteks-bøker ikke ble bundet inn som varer, men for å vare. Nettopp derfor finnes det fortsatt granitolbøker i hopetall, ikke minst i magasinene. Når Deichmans hovedbibliotek etter planen flytter til nye lokaler i Bjørvika, skal flesteparten av de magasinerte

bøkene hentes inn i publikumsområdene. Dette scenariet har fått forfatterne av denne boka – en designer (Martin Lundell), en bibliotekar (Oddvar Thorsen) og en antropolog (Theo Barth) – til å lansere ideen om en dobbelt forvandling: Bibliotekets hamskifte, foreslår de, bør ledsages av et hamskifte for bøkene. En gruppe masterstudenter i grafisk design og illustrasjon ved KHIØ ble gitt følgende utfordringer: Hvordan kunne én million nye smussoppslag, ett for hver bok i Deichmans samling, se ut? Og kunne studentene, i kraft av å være formgivere, bidra til å gi bøker og bibliotek nytt liv under radikalt endrede sosiale, arkitektoniske og medieteknologiske forhold? Hvilke erfaringer var det verdt å ta med seg fra utlånet i hovedbiblioteket og filialene slik de fungerer i dag?

En av studentene, Mathilde Abelson Sahlén, foreslo at bøkens hamskifte kunne implementeres gjennom å opprette Deichlab, et sted der brukere og bibliotekarer blant annet kunne produsere nye smussoppslag med tanke på utstillinger, utlån og andre bibliotekstildragelser. Studentarbeidene (som presenteres i et innstikk bak i boka) leverte overbevisende argumenter for at det nye biblioteket trenger en Deichlab.

Sammenlignet med andre medieformer kjennetegnes en bok ved at den hviler i seg selv. Den er avgrenset og innbundet: Det du ser er det du får. I motsetning til en Ipad kan du åpne den, og boka er fullt og helt *der*, i hånda di, på hylla, i lomma. Denne egenskapen kommer noen ganger i veien for erkjennelsen av at bøker alltid henger sammen med andre bøker. Du ser det tydelig i fotnotene og bibliografiene til fagbøker, eller når du handler bøker fra Amazon og blir anbefalt titler på bakgrunn av kjøps- og surfehistorikken din.

Men ikke noe sted blir dette mer åpenbart enn på biblioteket, der koblingene bøker imellom og til ulike lesere ekspanderer og multipliseres på utallige og ofte uoversiktlige måter. Ideen om bøkens hamskifte, om én million smussoppslag, handler ikke om at hver enkelt bok ganske enkelt får en ansiktsløftning, men om mer komplekse sammenhenger. Akkurat som dyr skifter ham i takt med årstidsvariasjoner og klimatiske endringer, må bøkene tilpasse seg nye og dynamiske informasjonsmiljøer. Hamskiftet forfatterne og studentene tar til orde for, vil derfor ikke bare føre til en ny synlighet for hver bok i biblioteket, men også synliggjøre forbindelser som i utgangspunktet ikke er nedfelt i det fysiske bokobjektet. Det handler altså ikke bare om å gi brukerne nye grensesnitt til innholdet i en gitt bok, men også til samlingen som helhet, til institusjonelle mekanismer og sosiale sammenhenger – kort sagt til den unike medieøkologien et offentlig bibliotek kan sies å være.

Lundell, Thorsen og Barth tar utgangspunkt i at utbredelsen av digital teknologi ikke først og fremst truer med å utrydde papirboka, men endrer bokkulturens grunnleggende livsbe- tingelser og dermed også bøkene selv. Situasjonen kaller derfor ikke på slagord om papirbokas fortreffelighet eller endelikt, men på en slags biblioteksøkologer som tar seg tid til inngående feltarbeid, innstilt på å undersøke hvordan erfaringer og praksiser har utviklet seg over tid og i samspill med vekslende informasjonsteknologier. Mens entrepønerene graver i Bjørvika, praktiserer forfatterne en framtidsrettet biblioteksarkeologi.

Bøkens hamskifte tydeliggjør at bokkulturen endrer seg i møte med datakulturen, men også hvilken kritisk forskjell

et offentlig bibliotek kan utgjøre i et globalt nettverkssamfunn. For å låne nok en formulering fra Wolfgang Ernst, synes hensikten med prosjektet ikke bare å være å få «en enorm database i tale og gi skriftlig stemme til en bortglemt virkelighet, men også å forvandle tingene fra en nedarvet verden til materiale for en verden det gjenstår å skape». På Deichlab vil man kunne formgi koblinger mellom det personaliserte og det systemiske og mellom brukerens unike opplevelse og ulike former for historikk og statistikk. Slik sett – og dette er for meg det kanskje mest inspirerende grepet i boka – stjeler *Bøkenes hamskifte* forretningsideen til selskaper som Amazon (som tjener penger på en intrikat og i stor grad hemmeligholdt bruk av informasjon de høster inn om kundenes atferd) og tar til orde for at den omdannes til en åpen, gjennomsiktig og ikke-kommersiell modell. Den unnselige boka du holder i hendene er noe vi knapt ante at vi trengte: en granitolbok for dataalderen.

Ellef Prestsæter

Enn så lenge er adressen til Deichmanske biblioteks hovedfilial Arne Garborgs plass 4.

Bygget er i nyklassisistisk stil, med inspirasjon fra gresk og romersk arkitektur, etter tegninger av arkitekt Nils Reiersen.

Opprinnelig skulle biblioteket utvides med en ekstra fløy. Søylegangen, som i dag framstår som en litt beskjeden triumfbue, skulle være bindeleddet til denne fløyen.

Søylegangen tjener som overnattingssted for noen av byens hjemløse. Inni søylegangens fundament ligger bokmagasinene Schandorff.

Fra østsiden er det ankomst til garasjeanlegget. Selv om bygningen i årenes løp er blitt modernisert og ombygget, framstår arkitekturen stort sett som i 1933.

Hovedinngangen er sørvendt og leder besøkende opp i bibliotekets vestibyle. Etter terroranslaget i 2011 har store deler av området rundt vært avsperrret.

Bakrom

Til høyre for trappen opp til vestibyen er inngangen som brukes av de ansatte.
Den leder inn i en gang som strekker seg innover på byggets bakkeplan.

Her passerer man bokmottaket og et rom som tidligere huset bibliotekets bok-kvern. I dag er destruksjon av kasserte bøker overlatt til Oslo renovasjonstjenester.

Fram mot flyttinga skal biblioteket kvitte seg med omlag tre hundre tusen bøker. Mange av dem ender på Nasjonalbiblioteket. Resten gis bort, selges eller destrueres.

Lenger inn i første etasje ligger bokbinderverkstedet.
Her restaureres bøker av bokbinder Viggo Tagestad.

Den siste bokbinder. Det er mye som må flyttes når Deichmanske hovedbibliotek skal til nye lokaler i Bjørvika, etter nitti år på Hammersborg. Viggo Tagestad blir ikke med. Han er bokbinder, og sannsynligvis er han bibliotekets siste.

Viggo vokste opp på Sagene rett etter krigen, og har jobba i bokbinderfaget hele sitt voksne liv. Han gikk på yrkesskolen på Sogn og i lære hos det kjente Oslo-trykkeriet Fabritius. Til Deichmanske kom han på begynnelsen av 1990-tallet, etter fjorten år på Biblioteksentralen. Jeg finner Viggo i verkstedet hans i kjelleren. Han vet det meste om hvordan bøkene har blitt forvaltet i biblioteket. I skrivende stund står bare tjue prosent av samlingen til Deichmanske hovedbibliotek framme, resten står i magasin. I det nye biblioteket skal forholdet være omvendt: De fleste bøkene skal stå framme. I arkitektenes vinnerutkast ser vi bøker på alle vegger, fra gulv til tak. Hadde vi kunnet gå inn i tegningen og studert disse bøkene, ville vi sett at mange av dem er slitt og trukket i et tykt plastmateriale, uten omslagsillustrasjoner. Vil disse bøkene bli plukket ned av hylla, utlånt og lest når tegningen har blitt et bygg? Eller står de godt i hylla, som en innredningsdetalj, mens lånerne sitter fordypa i en e-bok?

Viggo forteller at frem til 1980-tallet gikk én del av bokas opplag til bokhandlene og én del til bibliotekene. De bøkene som skulle ut i butikkene fikk én type innbinding, og de som skulle til bibliotekene fikk en annen. Bøkene som skulle til

bibliotekene ble bundet inn på Biblioteksentralen. Bokas *materie*, innmaten med alle sidene, ble levert *plano*, det vil si på store trykkark.

Innbinding av bøker foregår i dag omtrent på samme måte som da Viggo kom til biblioteket. Boksidene trykkes fortsatt i store formater. Etter trykking skjæres arkene ned og *falses* (det vil si brettes) i såkalte legg. Leggene, som vanligvis er på seksten eller trettito sider, heftes sammen i ryggen. Så bindes denne «bokblokka» inn i et omslag med forside, bakside og rygg. Det hele holdes sammen av et omslagsmateriale som kan være av papir, tøy eller skinn. Dette omslaget festes til *bokblokka* med et *forsatspapir*.

Da som nå får bøker som skal selges det Viggo kaller et *forlagsbind*. Forlagsbindet er utformet med tanke på salg. Omslagene er gjerne illustrert, enten rett på permen eller på *smussomslaget*, et løst vareomslag som er brettet rundt boka. Men fram til 80-tallet fikk den delen av opplaget som var ment for bibliotekene en annen behandling. De ble alltid bundet inn med hard perm og *granitol*, et solid omslagsmateriale som er forsterket med et vanntett belegg. I motsetning til i forlagenes utgaver, ble hjørnene avrundet. Deichmanske var det eneste biblioteket som hadde sitt eget forsatspapir, husker Viggo. De andre bibliotekenes bøker fikk enten Biblioteksentralens forsatspapir eller et ensfarget papir. Til slutt ble forfatterens navn, bokas tittel og bibliotekets merke preget med folie, som regel i gullfarge. Stort sett ble dette gjort i ryggen, hvis det var plass. Bokas for- og bakside var som regel uten visuelle elementer. Alt ble gjort for at bøkene skulle tåle mest mulig, forteller Viggo. Fordelen med granitol er at det er

svært slitesterkt og tåler vann, så man kan vaske bøkene. De avrundede hjørnene var til hjelp hvis bøkene ramla i gulvet: Et avrundet hjørne har større sjanse for å overleve enn en spiss kant. Bøkene ble også forsterka med gasbind i ryggen og lerret på forsatsen. Denne innbindingsmåten gjorde bøkene svært holdbare. Vi har bøker i magasin her på Deichmanske som er førti, femti år gamle og like fine, selv om de har vært utlånt hundrevis av ganger, sier Viggo.

I dag eksisterer ikke biblioteksbind lenger. Det Viggo gjør nå, er reparasjoner. Problemet med de nye bøkene, er at de er vanskelige å reparere, forklarer han. De bøkene som ble bundet spesielt for biblioteket, ble også bundet med tanke på holdbarhet. I dag har nye bøker mye lavere forventet levealder. En del bøker er ødelagt allerede etter noen få utlån, sier han.

Mye av jobben på bokbinderverkstedet går med til det Viggo kaller nødhjelp. Det vil si at man flikker på bøkene for å holde dem levende en liten stund til. Dette overlater han til assistenten i bokbinderverkstedet. Selv konsentrerer han seg om de reparasjonene som gir bøkene varig liv. Aller helst restaurerer han gamle bøker. Denne dagen i september holder han på med en praktbok fra midten av 1800-tallet, med tekst og illustrasjoner fra Europas storbyer. Med denne blir det mye jobb, sier Viggo, men boka kan holde i 100 år til når jeg er ferdig.

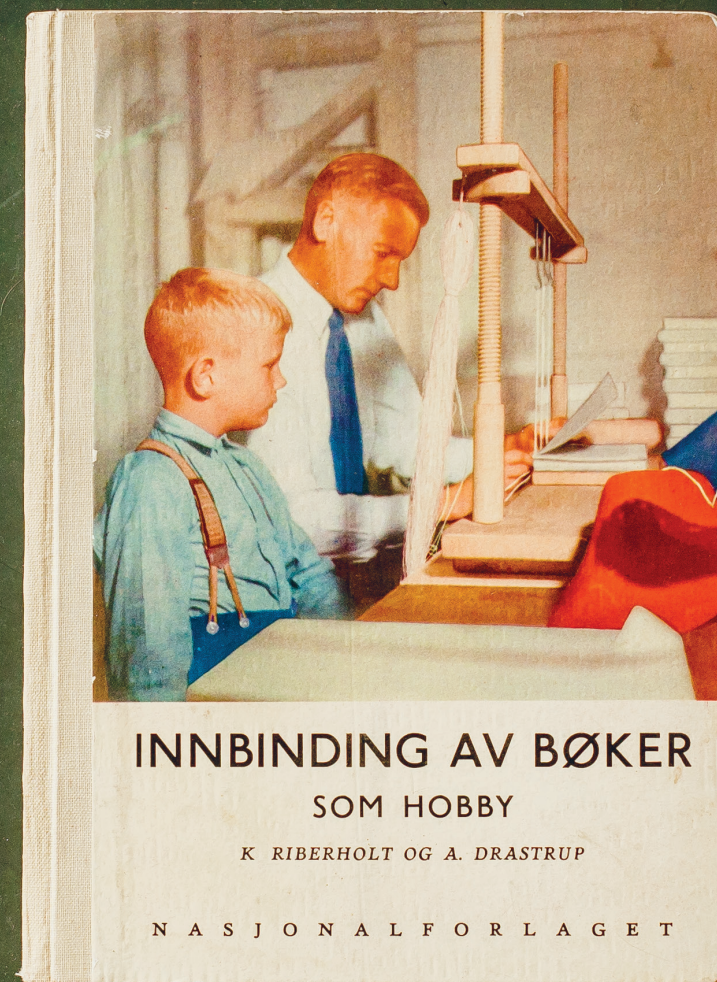
Innbinding av bøker som hobby. På Viggo sitt verksted er det bøker overalt. Bøkene er i alle livsfaser, men de fleste av dem er eldre. Noen trenger bare litt hjelp for å holde sammen, andre trenger mye. Viggo har også en hylle med faglitteratur i bokbinderfaget. En av titlene er *Innbinding av bøker som*

hobby, skrevet av K. Riberholt og A. Drastrup. Viggo har to eksemplarer: ett i biblioteksbind og ett i forlagsbind. Begge er fra bokas første opplag, utgitt i Oslo av Nasjonalforlaget i 1955.

Utgaven med forlagsbind har *stivbind*, forklart av forfatterne som «pappbind med fast rygg og uten formering» (formerer er den delen av permen som stikker utenfor materien). I en bok med stivbind, skriver de, er ryggen rundet. Sidepappen, eller permen, når ikke helt ut til ryggen. Boka har såkalt *halvbind*, et bind der rygg og noen ganger hjørner er kledd med et annet materiale enn for- og baksiden. Det er brukt et hvitt tøy som *sjirting*.

Omslaget er trukket med et blankt papir med påtrykket motiv. Fotoet på omslaget viser to personer som fremstår som far og sønn. De ser ut til å sitte i en kjeller. Et soilrør kommer ned fra det høye taket, og de hvitkalkede veggene er uten vinduer. Dette hobbyrommet kunne antagelig brukes til flere formål, men denne dagen er det altså bokbinding som står på programmet. Vi ser bunker med bøker sirlig stablet i bakgrunnen. I forgrunnen er far, sønn, en *heftelade* og en bok i produksjon. Hefteladen brukes for å sy leggene sammen. Faren sitter konsentrert og syr. Han ser ut til å være i slutten av trettiårene, og er kledd i hvit, nystrøket skjorte og blått slips. Han er nybarbert og nyklippet, med luggen strøket bakover. Sønnen sitter ved hans høyre side. Den blå skjorta er kneppet helt opp i halsen, og buksene henger høyt i livet med grove bukseseler. Han er åtte år, kanskje ni, og frisyren ligner farens. Foran dem ligger noe som ser ut som sjirting, i blått og rødt.

Hva slags bøker de binder inn, vet vi ikke. Er det kanskje bøker de har skrevet selv? Eller binder de om bøker som er

I bokbinderens bokhyll står nyere og eldre faglitteratur, blant annet flere utgaver av *Innbinding av bøker som hobby*. Her i såkalt forlagsbind.

I den samme hylla står *Innbinding av bøker som hobby* bundet inn for bibliotekbruk, i granitol, et svært slitesterkt materiale, som er ment å illudere skinn.

i husholdningens eie, men mangler tilfredsstillende innbinding? Bildet på omslaget forteller oss at bokbinding er en god hobby, men ingen lek. Bøker bør behandles med respekt og andakt. Arbeidet krever presisjon og konsentrasjon. Helst bør det nok utføres av en voksen, men det er ingen ting i veien for å involvere familiens yngre medlemmer.

Viggos andre utgave av *Bokbinding som hobby* har biblioteksbind. Den er *lavfalset*, forklart av Riberholt og Drastrup som en bok hvor «ryggen er rundet og forsynt med løsrygg. Den har fals, men sidepappen når ikke helt ut til denne». Løsrygg er en tynnere type papp som stiver opp og forsterker bokas rygg. Boka er trukket med en burgunderfarget granitol. Forsatspapiret har en dyp grønn farge med hvitt mønster. Mønsteret består av tre linjer som bølger vertikalt nedover og krysser hverandre regelmessig. Mellom de bølgende linjene er det en rad kvister med seks blader. Mellom kvistene er det en figur som ser ut som en ugle i silhuett. Det er ikke noe motiv på omslaget, verken på forsiden eller baksiden, men på ryggen finner vi forfatterens navn og bokas tittel, preget med folie i gullfarge, og øverst er bibliotekets emblem preget inn sammen med en forenklet utgave av Oslos byvåpen (St. Hallvard og en naken kvinne). Katalognummer og strekkode er klistret på med gjennomiktig limbånd.

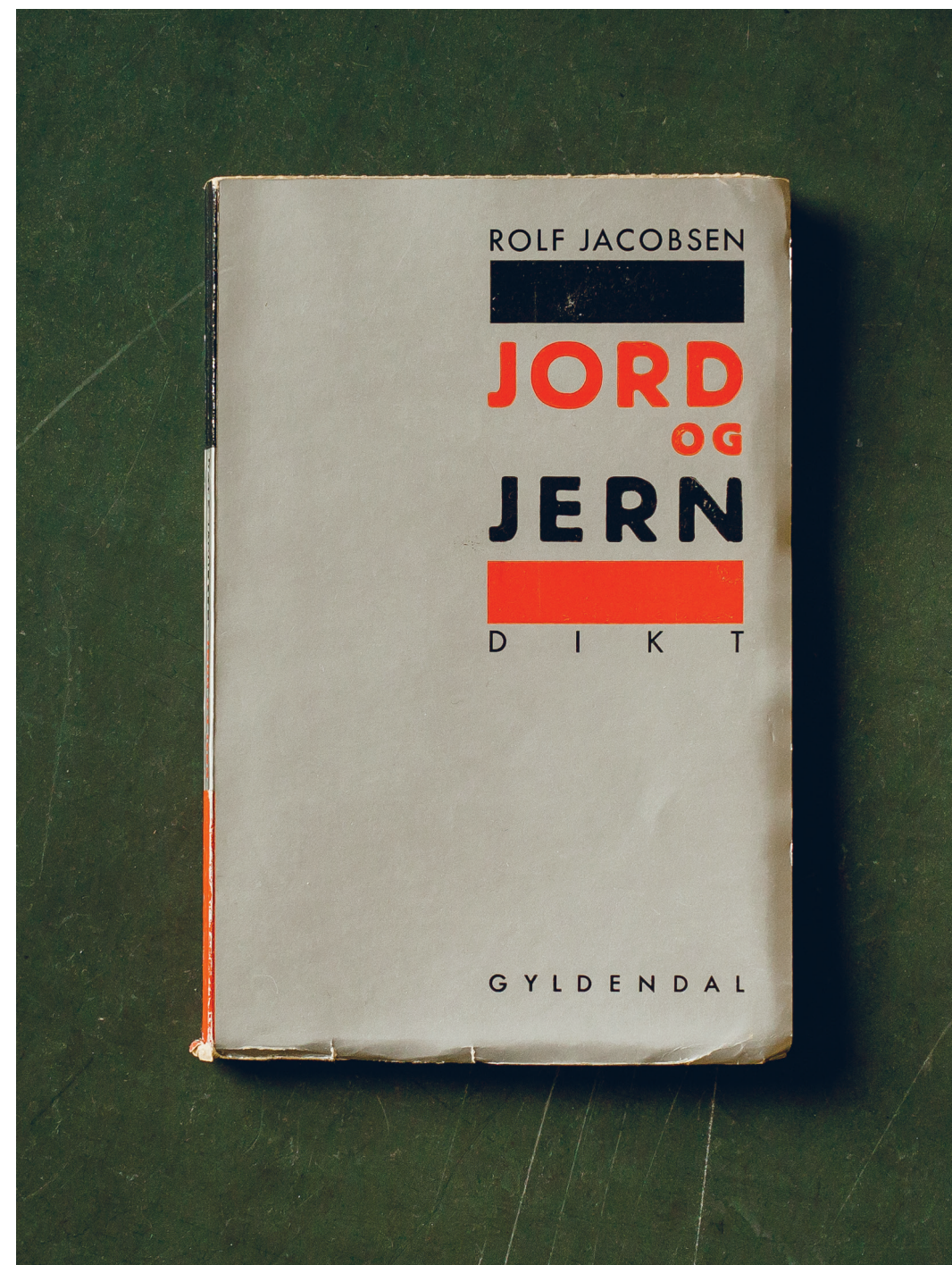
Boka med biblioteksbind er langt mer fåmælt enn forlagsutgaven. Mangelen på en illustrert forside gir oss mindre å lese. Det eneste vi har å forholde oss til av billedspråk er figurene på forsatspapiret og i bibliotekets emblem. Omslaget forteller oss først og fremst at dette er en biblioteksbok, en bok som hører hjemme på Deichmanske bibliotek i Oslo.

Boka gjør ikke noe forsøk på å komme leseren i møte eller å gjøre seg tiltalende på noen måte. Kvalitetsmessig er den overlegen forlagsbindet, utført med sterkere materialer og en mer påkostet innbindingsmåte. Det er som om den inntar en opphøyd posisjon i forhold til forlagsutgaven. Sterkere og bedre, men samtidig mer innadvendt.

Granitol og institusjon. Med granitolbindet skapte biblioteket bøker som var spesiallaget for institusjonen. En biblioteksbok lånes ut og leses i et helt annet omfang enn en privat bok. Mens en bok i et privat hjem leses et par ganger, kan en biblioteksbok leses av hundrevis av lesere. Biblioteksboka må også inngå i et system der boka lett skal kunne finnes. En bok i en privat samling trenger ikke noe kategoriseringssystem. Det holder at bokas tittel og forfatterens navn er å finne på ryggen.

Når bøker formgis hos forlagene, har de ikke biblioteket i tankene. Dette er egentlig litt underlig, ettersom en ikke ubetydelig del av opplagene til ny norsk litteratur nettopp ender opp i bibliotekene. Innkjøpsordningene for litteratur sørger for at tusen eksemplarer av hver innkjøpte bok kjøpes inn med statlig støtte og spres til landets folkebiblioteker. For mange bøker er dette en vesentlig del av opplaget.

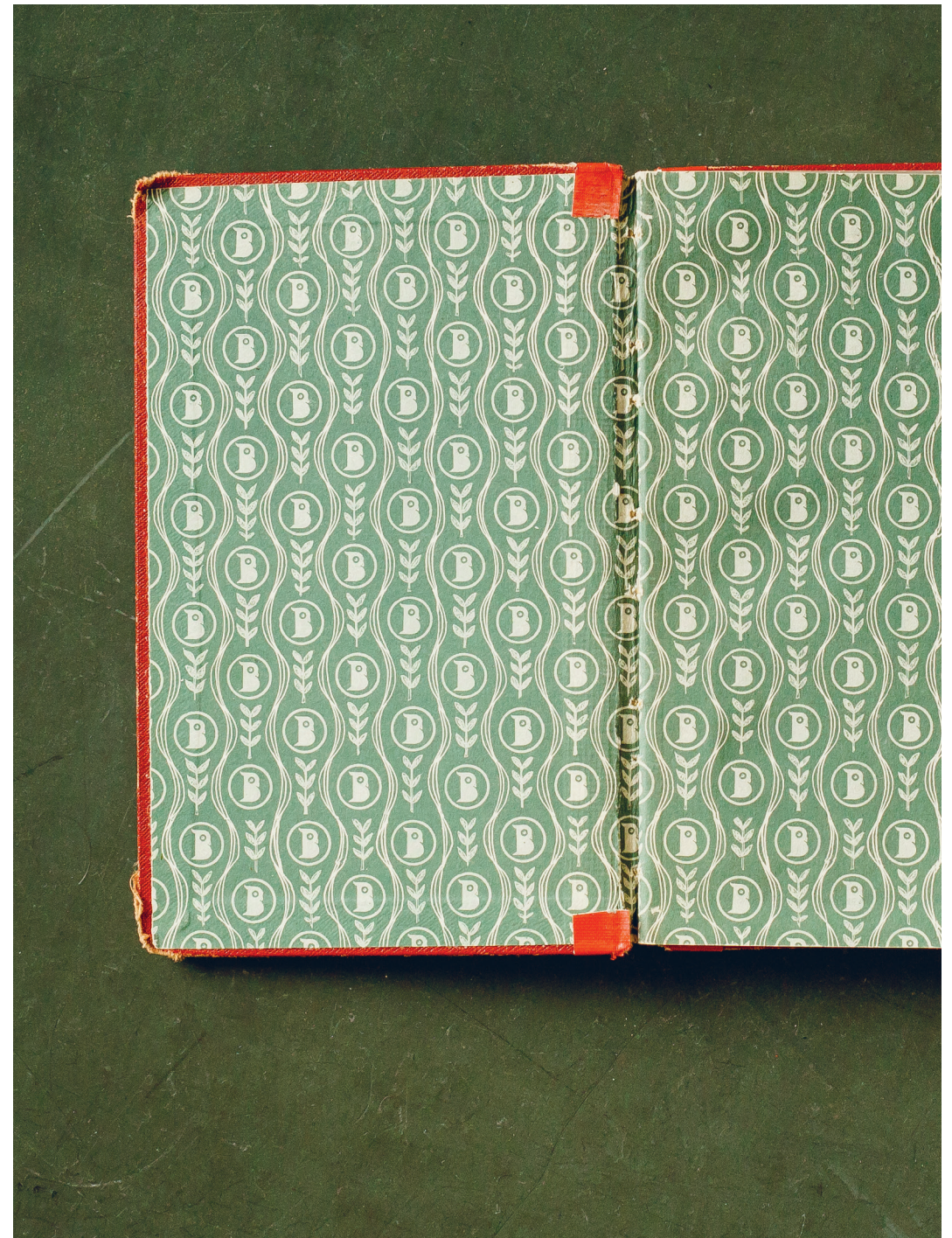
I granitolbokas tid hersket det to syn på bøker, markedets og bibliotekets. De to holdningene er på mange måter diametrale motsetninger. Forlagenes bøker var formgitt med tanke på salg, for så å ende opp i private bokhyller. Hvert eksemplar var tiltenkt et fåtall lesere. Bibliotekenes bøker var tenkt for evigheten, med et bortimot uendelig antall lesere foran seg. De var formgitt for et liv i offentligheten. Og offentligheten

Ikke alle bøkene i samlingen er bundet inn i granitol. Rolf Jacobsens *Jord og jern* finnes i fire ulike eksemplarer i bibliotekets magasiner. Alle er førsteutgaver fra 1933.

Dette eksemplaret, i granitol, er skåret ned til et mindre format. Den er blitt en drøy centimeter lavere og smalere.

Boka bærer preg av slitasje. Den er flikket på, som bokbinderen kaller det, med rødt limbånd over ryggen. Bak forsatspapiret finner vi omslaget fra forlagsutgaven.

I samlingen finnes også et eksemplar i såkalt privatbind.
På innsiden av permen er det klistret inn et eiermerke, et såkalt ex-libris.

Boka har vært i privat eie og har av en eller annen grunn endt opp på biblioteket.
Kanskje er ombindingen gjort av en far og sønn i konsentrert arbeid i hobbyrommet?

krevde den gang en viss diskresjon. Biblioteksboka måtte oppsøkes på sin rettmessige hylle i bibliotekets system. Der skulle den stå. I god stand, for hver eneste nye leser – uten store fakter.

Galleri Oslo og det moderne biblioteksbindet. I publikumsavdelingene på Deichmanske er det høyt under taket, men trangt om gulvplassen. Veggene er dekket av bokhyller. Gulvene er fulle av bord, der folk surfer, spiser og studerer. Avdelingen for skjønnlitteratur ligger i første etasje, en halv trapp ned fra foajeen. Bøkene veksler mellom å ha ryggen eller forsiden vendt mot publikum. Blant de sistnevnte bøkene er *Galleri Oslo*, skrevet av Mikael Godø. Romanen ble utgitt på Aschehoug forlag i 2002. Hvorfor akkurat den er «frontet», som bibliotekarene kaller det, er vanskelig å si. Boka har det vi kan kalle et moderne biblioteksbind, det vil si et forlagsbind som er omarbeidet for biblioteket. Omslaget viser et fotografi av en diskokule. Det er mørkt rundt kula, og flere lyskilder reflekteres i kulas speilflater i blått og rødt. Bildet er duplisert og satt opp i par, med til sammen seks kuler. Over bildene står forfatterens navn og boka tittel, tett på hverandre. En bok om uteliv, må vi anta. Dupliseringen foreslår kanskje at festen gjentar seg i en evig runddans. Mer er det vanskelig å lese ut av bildet, og det er vel poenget: Det skal vekke interesse.

Viggo forteller at når bøkene kommer inn i dag, blir for- og baksiden på smussomslaget klipt ut og limt på boka med en plastfolie som trekkes rundt hele omslaget. Omslagene er i de fleste tilfeller trukket med en sjirting i et papirmateriale som

Mikael Godøs roman *Galleri Oslo* er utstyrt med et «moderne biblioteksbind»: Smussomslagets forside er klippet ut og festet med en plastfolie.

ikke er spesielt slitesterkt, sier han. Folien har samme funksjon som granitolbindet, å beskytte boka og gjøre den mulig å vaske. Med denne behandlingen blir biblioteksboka en hybridform, et kompromiss: Bare deler av den originale formgivingen er intakt, men boka er heller ikke spesiallaget for biblioteket.

Jeg har ikke noe sans for det der, sier Viggo. Det virker så simpelt, synes han, og det fungerer dårlig. Bøkene holder jo ikke likevel. Og hvis boka kommer med pent bind fra forlaget, blir det ødelagt. Men hvilke alternativer har man? Deichman-ske bibliotek har en boksamling på rundt én million bøker. Mange av disse er vanskelige å formidle til dagens publikum. Derfor blir de i stor grad værende i magasin. De nyere bøkene er heller ikke optimale, verken når det gjelder utseende eller kvalitet. Samtidig er ikke boka lenger bibliotekets selvfølgelige omdreiningspunkt. Med den nye bibliotekloven kommer et annet mandat og nye funksjoner: Biblioteket skal være en offentlig møteplass, huse utstillinger og debatter. Hva blir bøkens rolle i denne nye institusjonen? Er bøker i det hele tatt viktig lenger?

Aslak Bolts bibel. I et magasin i kjelleren hvor bare utvalgte spesialbibliotekarar har tilgang, finnes den originale Deichman-samlingen. Den er selve grunnlaget for biblioteket, grunnlegger Carl Deichmans boksamling, som han testamenterte til Oslo. Det største klenodiet er Aslak Bolts bibel, laget omkring år 1250. Når man har den foran seg, fremstår de nesten åtte hundre årene som har gått siden skriftlærde arbeidet med den, som ubetydelige. Bokformen er påfallende lik dagens. Vi vet instinktivt hvordan den skal brukes. Språket

har forandret seg, men bokstavene er de samme. Håndskriften er gjenkjennelig. Vi kan lese det som står uten større problemer. Boka er påkostet, og må ha vært svært eksklusiv i sin samtid. Likevel finner vi skriblerier i marginen: Lesere har i årenes løp tatt seg frihet til å notere det de har ansett som viktig, med samme selvfølgelighet som vi lager understrekinger i dagens bøker. Bøker oppretter en kobling til fortida ved å være tett forbundet med både vår tanke og våre hender. Og bøkene i biblioteket tilhører alle. De befinner seg i offentligheten og er tilgjengelige. Bøkene har gjennom århundrer rommet vår felles kunnskap, og det er i biblioteket denne kunnskapen møter sin offentlighet. Det finnes mange arenaer for ordskifter, utstillinger, debatter og foredrag. Men bare i biblioteket omgis vi av de lange linjene bøkene representerer. Når en bok lånes og leses, aktualiseres den i samtida. Den blir aktuell akkurat nå, akkurat her.

Bøkens hamskifte. Hva blir bøkens plass når biblioteket skifter ham? Hvordan skal man forholde seg til bøkene hvis de skal være bibliotekets omdreiningspunkt også i framtida? Hvis bøkene skulle blitt like viktige som de var, måtte man begynne å binde inn som man gjorde før, mener Viggo – i granitol. Han innser at det neppe blir aktuelt. Det ville blitt for dyrt. Men kunne man tenke seg at granitolboka kunne vært aktualisert, ikke som materiale eller form, men som idé? At biblioteksbøkene igjen kunne være spesielt formgitt for biblioteket?

Går man til en av skrankene ved inngangspartiet og låner en bok, skrives det ut en kvittering. Dette er en erstatning for det kortet som tidligere lå i en lomme bakerst i boka, der

I et spesialmagasin som oppbevarer den originale Deichman-samlingen, finner vi Aslak Bolts bibel, Norges eneste bevarte liturgiske middelalderhåndskrift.

Bibelen er håndskrevet i to spalter på hvitt kalveskinnspergament. Over sytti ornamentale initialer illustrerer teksten.

man kunne lese navnene på alle som hadde lånt boka før deg. I dag lagres ikke denne informasjonen. Men opplysninger om hvor en bok er lånt ut, hvor mange ganger, samt alder og kjønn på lånerne, blir registrert og lagret. Hva hvis man istedenfor denne kvitteringen fikk skrevet ut et smussomslag, spesielt formgitt til hver bok og hver bruker?

Se for deg smussomslag som er helt annerledes enn forlagsutgavene, spesielt tilpasset til biblioteket. De har fått sin grafikk generert ut fra metadataen som allerede ligger i systemene. Anmeldelser og kommentarer er inkludert, sammen med anbefalinger til videre lesning, basert på lånestatistikk og bibliotekenes ulike klassifikasjonssystemer.

Slike smussomslag ville gitt bøkene en tiltalende og utfordrende form, uten at de trengte å bindes inn på nytt. De kunne tydeliggjort at en bok blir aktualisert hver gang den blir lånt ut til en unik låner. Omslagene ville dessuten tydeliggjort biblioteksbokas unike posisjon: at den inngår i et stort system som omfavner et enormt antall andre bøker og en mengde lesere. På denne måten ville biblioteksboka fortelle en historie om seg selv. Bibliotekarene kunne vekket publikums interesse ved å synliggjøre bokas posisjon i biblioteket, i offentligheten.

Man kan se for seg at biblioteksboka på denne måten kunne bli et selvfølgelig objekt i samtida, noe folk ønsket å ha med seg hjem og som gjeninnsatte boka i sentrum av biblioteket. Alle bøkene i den enorme samlingen ville bli uniformert, ikke som annenrangs forlagsbind, men som noe helt eget. Rent teknisk er dette overkommelig. Det finnes printere og utskriftsteknologi som ikke ville hatt noen problemer med oppgaven, og metadata finnes allerede i systemene.

Det gjenstår bare å utvikle et system for hvordan de nye smussomslagene skulle skrives ut, hvilke databaser man skulle hentet informasjon fra og hvordan det visuelt sett skulle fungere.

Viggo er ikke overbevist:

– Jeg tror mange ville kasta det, og jeg vet ikke hvor mye det ville beskytta boka heller. Men det er klart, man ville jo slippe å lime på de originale smussomslagene, som man gjør nå. Det er en uting. Så man kunne jo selvfølgelig prøve. Jeg blir uansett ikke med videre. Men det blir spennende å se, hvordan det blir der nede. Og hvordan det går med bøkene.

Martin Lundell

Fortsetter man videre innover i gangen, forbi bokbinderens verksted, kommer man til bibliotekets magasiner. Schandorffs plass befinner seg like over disse hyllene.

Siden mange magasiner og tidsskrift i dag er tilgjengelig digitalt og lite etterspurt, går disse en usikker skjebne i møte når biblioteket legger ut på flyttefot.

Magasinene har gjennom årenes løp fått flere bruksområder. I dag har flere av de ansatte sine arbeidsplasser her.

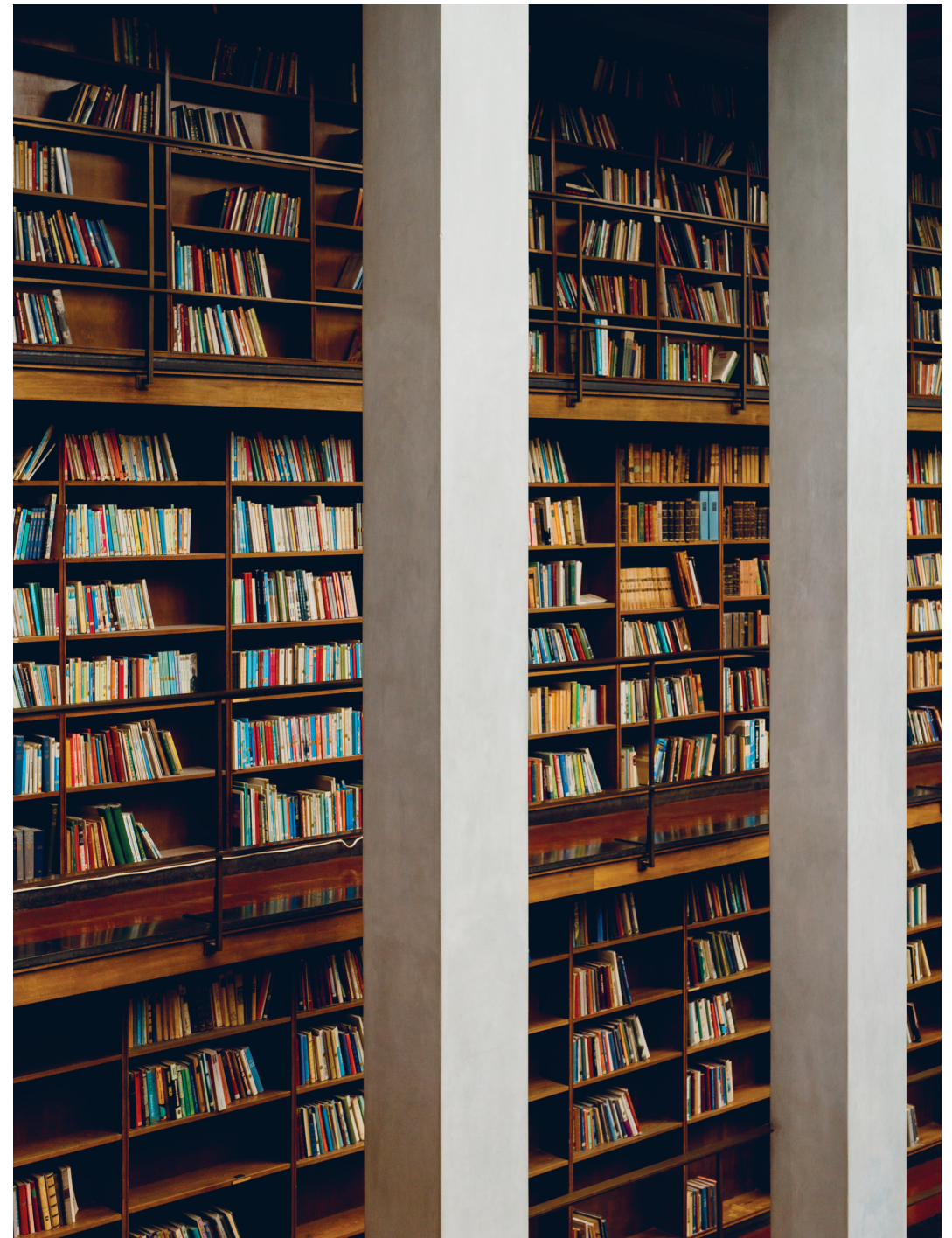

Bibliotekets kapasitet er sprengt for lengst. Og lagringsfasilitetene er ikke lenger optimale.

Rundt magasinene snirkler det seg et nettverk av luftekanaler og ganger.
Under en razzia på lesesalen under krigen, ble studenter smuglet ut via magasinene.

Publikumavdelingene

Før sto Carl Deichmans bokgave på seks tusen bind på galleriene i midtsalen, men etter at det ble oppdaget sopp, ble bøkene flyttet. Det som står her nå er i realiteten kasserte bøker.

Fra balustraden kan man skue utover utlånssalen og
Axel Revolds store freske *Teknikk, Vitenskap, Diktning* fra 1932.

Bøkene i publikumsområdene er ordnet tematisk, etter en modell som skal innføres i det nye biblioteket i Bjervika.

Balustraden over den store hovedsalen brukes i dag som leseplass, med gjennomsyn ned til midtsalen.

I det nye biblioteket skal det være langt færre faste skranker. På Hammersborg holder veiledningsskranken i hovedsalen inntil videre stand.

Bøker til besvær. Ingen offentlig institusjon later til å være mer opptatt av endring enn folkebiblioteket: Dikt på e-post, makerspace, skrivetevlinger på Twitter og all verdens foredrag og kurs – forslagene til løsning er mange og varierte, men hva var egentlig spørsmålet?

I et historisk perspektiv kan vi snakke om tre situasjoner der det var aktuelt for folk å gå på biblioteket: 1) Man trengte svar på et konkret spørsmål og benyttet seg av den såkalte referansetjenesten; 2) man var ute etter en bok til underholdning eller opplysning; eller 3) man brukte bibliotekrommet som arbeidssted, enten for å ha et sted å lese i fred eller arbeide med egne prosjekter. Disse tre tjenestene – referanse, samling og rom – utgjorde grunnstammen i bibliotektilbudet. Øvrige tjenester som utstillinger og arrangementer har lenge vært en del av bibliotekenes virksomhet, men alltid som et supplement til disse tre.

I dag er situasjonen i rask endring. Bruken av bibliotekets referansetjeneste har avtatt betraktelig de siste tjue årene. Der man tidligere fant det naturlig å legge turen innom biblioteket for å finne svaret på et av de irriterende spørsmålene som holdt en våken halve natta, finner de fleste i dag svaret med Google på et øyeblikk. Den digitale revolusjonen har ganske enkelt endret brukerens behov for, og bruk av, biblioteket. For bibliotekets del kan vi snakke om et tapt informasjonsmonopol i den forstand at biblioteket tidligere satt på en stor

mengde informasjon som i liten grad var tilgjengelig andre steder. I dagens mediehverdag er all verdens informasjon bare noen tastetrykk unna. Fortsatt dukker det fra tid til annen opp et interessant spørsmål i veiledningsskranken, gjerne fra en eldre bruker, men som oftest går det i hjelp til å reservere bøker, skrive ut flybilletter og fylle ut diverse offentlige skjemaer på nett. Med et hederlig unntak for anbefalinger av bøker, er veilednings- og referansetjenesten i dag nærmest redusert til en slags data-helpdesk.

Samlingen er fortsatt den delen av tjenestetilbudet de aller fleste assosierer med bibliotekinstitusjonen. I tillegg til bøker består samlingen av et stort utvalg andre medier som film, musikk, dataspill og digitale ressurser, men det er fremdeles den trykte boka som står for brorparten av utlånet. Likevel råder det en viss pessimisme på bokas vegne. Dette må sees i sammenheng med uroen i bokbransjen generelt og kan oppsummeres med ett ord: e-bok. Erfaringer fra referansetjenesten og bibliotekets musikkutlån, som i flere år har fått merke effekten av stadig nye og bedre strømmetjenester på nett, tilsier at de digitale tilbudene på sikt vil utkonkurrere de analoge.

Derfor bør det ikke overraske noen at det er den tredje tjenesten – selve rommet – som stadig oftere blir trukket fram som bibliotekets viktigste ressurs. Biblioteket er et av samfunnets mest offentlige rom. Dørene står åpne for alle, og arealene kan brukes fritt til de fleste formål, noe undersøkelser av brukeratferden ved Deichmanske også støtter opp under: Bibliotekets brukere har svært ulik sosioøkonomisk bakgrunn, og bare halvparten av dagens besøkende kommer først og fremst for å låne med seg bøker hjem.

Et eget sted. At biblioteket tiltrekker seg brukere fra forskjellige samfunnslag, har banet vei for ideen om at biblioteket bør spille en viktig rolle som arena for integrasjon og dialog, og nye funksjoner og tjenester tenkes stadig inn i bibliotekrommet med henvisning til dette. Denne oppfatningen kommer kanskje klarest til syne i planene for nye Deichman. I hver av de fem etasjene er det lagt til rette for at folk kan møtes og jobbe eller oppleve noe sammen. I det nye biblioteket skal rommet, utstillinger og arrangementer være likestilt med samlingen. Summen av disse tjenestene skal utgjøre bibliotekets *innhold*, som skal nå ut til det brede lag av befolkningen. I 2013 ble noen av de samme ideene også nedfelt i biblioteklovens nye formålsparagraf:

§ 1. Målsetting

Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet.

Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt.

Det enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet.

Bibliotekenes innhold og tjenester skal gjøres kjent.

Folkebibliotekene er ledd i et nasjonalt biblioteksystem.

Av de tre ovennevnte tjenestene – referanse, samling og rom – er det altså sistnevnte som later til å være den mest

bærekraftige og framtidsrettede, i alle fall om man skal dømme etter formuleringene i bibliotekloven og planene for nye Deichman. Til grunn for begge ligger trolig en mye omtalt studie ledet av Ragnar Audunson ved Høyskolen i Oslo og Akershus: *Public Libraries – Arenas for Citizenship: An investigation of the public library as a meeting place for digital and multicultural context* (PLACE). Forskerne undersøkte brukeratferd ved norske folkebibliotek, og funnene fra prosjektet har fått stor betydning for norsk bibliotekutvikling. Kort oppsummert viste forskningen at biblioteket er en viktig møteplass på tvers av samfunnslag og at det kan være mye å hente på å videreutvikle denne siden ved biblioteket.

Men kan man basere en institusjon ene og alene på å være et usedvanlig åpent og tilgjengelig rom? Det er få som mener at biblioteket skal forlate sine historiske røtter, med pleie av den fysiske boksamlingen og referansetjenesten som viktige komponenter, men det er heller ikke mange som kommer med gode forslag til hvordan disse tjenestene kan videreføres og utvikles.

Referansetjenesten er nærmest en forhistorisk overlevning fra en analog tid, men med et par enkle grep kunne vi sikre at kompetansen som er knyttet til denne tjenesten ivaretas. Noe så enkelt som en gratis spørretjeneste på bibliotekets nettsider ville vært tilstrekkelig. Like aktuelt er det å videreføre denne kompetansen gjennom kurs og foredrag. Kildekritikk og søkerkompetanse er stadig noe de fleste ville vært tjent med å vite mer om.

Når det kommer til boksamlingen, finnes det ingen tilsvarende enkel løsning. Det er et sterkt bånd mellom papirboka

og bibliotekinstitusjonen. Man kan eie en bok uten å være et bibliotek, men den allmenne oppfatningen er nok at man ikke kan være et bibliotek uten å eie bøker. Den logiske følgen av dette er at det som påvirker boka også må påvirke biblioteket. Selv om e-bøker fortsatt ikke har slått gjennom på det norske markedet, er det bare et spørsmål om tid før den trykte boka i langt høyere grad vil få selskap av sine elektroniske slektninger også her til lands, noe som utvilsomt vil få konsekvenser for biblioteket.

Det har blitt foreslått at biblioteket bør kutte båndene til den fysiske boka. Under mantraet «innhold framfor form» har mange ment at så lenge innholdet er ivaretatt og formidlet, kan vi strengt tatt kvitte oss med selve boka. Dette har åpnet en Pandoras eske av uforutsette problemer: Den digitale boka tar minimalt med fysisk plass, lar seg enkelt distribuere over nett og har verken behov for pleie eller organisering. Så hvorfor trenger vi i det hele tatt et fysisk bibliotek?

Det er her det ovennevnte *rommet* kommer inn. Hvis man forutsetter at bibliotekarens samfunnsoppdrag *egentlig* er å bidra til å skape og dele kunnskap, og at arbeidet med boksamling og organisering av denne bare er et middel for å oppnå dette målet, kan man klare seg fint uten en stor fysisk boksamling. Det er ikke nødvendigvis noe galt med en slik tanke, men hvis vi fjerner bibliotekets viktigste identitetsbærende komponent, altså samlingen av papirbøker, gjenstår det lite som skiller biblioteket fra museet eller kulturhuset. De fysiske bøkene er med andre ord av avgjørende betydning for biblioteket, nettopp fordi de bidrar til å identifisere biblioteket *som et eget sted*.

Selv om det kan virke forlokkende å trekke all verdens nye tjenester og tilbud inn der bøkene engang sto, bør vi tenke over hva det var med biblioteket som gjorde det attraktivt for så mange ulike brukere i utgangspunktet. Kanskje var det nettopp fraværet av andre tilbud som var den avgjørende faktoren. Underholdning og distraksjoner er ikke mangelvare for tiden, heller ikke steder der man kan møtes og samarbeide med andre (de kalles kafeer og finnes på annethvert gatehjørne). Derimot har biblioteket så å si monopol på stillhet og arbeidsro utenfor hjemmets fire vegger.

Å avskrive de fysiske bøkene som en teknologisk blindvei kan dessuten få uante konsekvenser. Hvis vi legger innholdet i bøkene til grunn for tjenesteutviklingen, sier vi indirekte at biblioteket er en institusjon som befatter seg med «alt», siden samlingen består av bøker innen alle fagfelt og fra alle tider. Vi kunne like gjerne sagt at biblioteket befatter seg med ingenting. Det er nødvendig med et fast holdepunkt, og den trykte boka er et godt sted å starte.

Den trykte boka stenger ikke veien for bibliotekets nye og planlagte funksjoner. Å si at den trykte boka må være bibliotekets fundament, er ikke det samme som å si at nye teknologier og aktiviteter ikke hører hjemme i biblioteket. Poenget er snarere at boka, i kraft av *både* form og innhold, bør bidra til denne utviklingen. Så lenge samfunnet har en iboende motstand mot bokbål, er det ikke et realistisk alternativ å kvitte seg med bøkene. I stedet risikerer vi å havne i en situasjon der boksamlingen blir med på lasset som en uønsket blindpassasjer vi ikke kan bli kvitt, men som vi heller ikke vet hva vi skal gjøre med.

Et liv i offentligheten. Å fastslå dette er åpenbart ikke nok til å løse alle bibliotekets utfordringer. Det fører oss tilbake til det store spørsmålet vi var innom innledningsvis og som kan oppsummeres på nokså kronglete vis: Hvordan kan biblioteket oppfylle oppdraget om å drive aktiv formidling og offentlig debatt, samt leve opp til forventningen til teknologisk utvikling, uten å miste sin særegne identitet?

De gamle bøkene er slitte, desperat analoge, lar seg vanskelig dele på sosiale medier og lukter ofte rart. For å forstå hvordan dette kan være en styrke for bibliotekene snarere enn en fotlenke for utviklingen, er det nødvendig å ta biblioteksboka i nærmere øyensyn og undersøke hvordan den skiller seg fra sin nære slektning «kjøpeboka».

Biblioteket styres i stor grad av andre mekanismer enn de som råder grunnen i bokhandelen, ganske enkelt fordi bibliotekene ikke er en kommersiell aktør. Folkeopplysningsideen og rollen som offentlig hukommelse gir andre behov enn det som er tilfelle for de fleste aktørene på bokfeltet. Bestselgeren er like etterspurt i biblioteket, men nettopp derfor er de mest populære bøkene sjelden å finne i hyllene.

Bøkers omslag er som regel utformet med tanke på salg, og passer godt inn i bokhandelens overflodsestetikk. I motsetning til bokhandelen, som kan arrangere fargerike og forseggjorte utstillinger basert på et relativt lite bokutvalg med mål om maksimal profitt, har bibliotekenes estetiske uttrykk vært underordnet behovet for bredde, gjenfinning, etterrettelighet og kontroll.

Biblioteket er et *eget sted*, definert av nettopp denne tilstedeværelsen av bøker fra alle tider og innen alle fagfelt, men selv

om disse bøkene er bibliotekets viktigste identitetsbærer, blir de i dag uten unntak utformet med tanke på andre steder: bokhandelens bugnende bokhyller og private hjem. For at bøkene skal kunne være en del av løsningen på bibliotekets mange utfordringer, er det nødvendig å bryte med dette privatstyrte overherredømmet. Bøkene bør med andre ord tilpasses et liv i offentligheten.

I og for seg er ikke dette noe nytt. Biblioteket har lang tradisjon for å modifisere bøkens ytre, men da med tanke på å bevare dem, klassifisere dem, eller sikre dem mot tyveri. Det radikale i ideen vi i denne boka lanserer under overskriften «bøkens hamskifte» ligger i at vi foreslår at bøkene kan endres for å høyne deres *formidlingspotensial*, forstått som summen av mulige formidlingssituasjoner en bok kan inngå i.

Passiv formidling. Parallelt med at rommet stadig oftere har blitt løftet fram som bibliotekets viktigste tjeneste, har formidling blitt framhevet som bibliotekarens viktigste kompetanse. Bibliotekaren er mellommann for all verdens forfattere og kunnskap, og har som statlig oppdrag å overføre denne kulturskatten til skattebetalerne etter beste evne. Det store spørsmålet blir da: hvordan?

Vi kan riktignok gi folk bøker og håpe at det er nok, men kan vi egentlig *gi* noen en litteraturopplevelse eller, for den saks skyld, kunnskap? Å eie en bok gir i de fleste tilfeller marginal økonomisk gevinst, muligens noe mer i form av kulturell status. Den egentlige verdien, opplevelsen av å lese boka og innsikten som forhåpentligvis følger, avhenger av at vi faktisk selv leser den og forstår innholdet. Formidling er

aktiviteter som legger til rette for at det kan skje, en form for åndelig fødselshjelp.

Det viktigste er ikke å gjøre mest mulig av innholdet kjent for mottakerne, men å skape mest mulig engasjement, nysgjerrighet og interesse hos dem. Dette forklarer hvorfor vi foretrekker slakt eller begeistring framfor nøkterne bokomtaler. God formidling skaper et emosjonelt behov for å ta del i andres kunnskap. Forskjellen fra for eksempel reklame (som tradisjonelt forsøker å skape et emosjonelt behov for å kjøpe noe) er at formidlingen vekker et behov som ikke uten videre kan møtes ved å bruke penger.

I den nye bibliotekloven står det at biblioteket skal drive aktiv formidling, uten at det utdypes videre hva lovgiverne legger i dette begrepet. Det er nærliggende å anta at det dermed også finnes noe vi kan kalle passiv formidling. Hvis vi forutsetter at forskjellen ligger i hvem som initierer formidlingen, altså om bibliotekaren kommer til låneren, eller om låneren kommer til bibliotekaren, får vi et mulig utgangspunkt for å kategorisere ulike typer formidlingstiltak.

Den klassiske veiledningssamtalen i biblioteket blir i denne sammenhengen å regne som et passivt formidlingstiltak. Til tross for at det er et møte mellom to mennesker, er formidlingen avhengig av at låneren oppsøker bibliotekaren for at møtet skal finne sted. Alle systemene for plassering og gjenfinning av biblioteksboka faller i samme kategori. Det overveldende flertallet av bibliotekets bøker står trygt plassert på hyllene sine, med ryggen ut.

Når festtalene om formidling preger debattene i bibliotek-Norge, er det ikke denne typen formidling det refereres til,

men den aktive formidlingen. Klassebesøk, fortellerstunder og tilstedeværelse på musikkfestivaler blir, til dels med rette, løftet fram som viktige satsningsområder. Dersom målet er å utvide bøkens formidlingspotensial, er det likevel de passive formidlingstiltakene vi bør konsentrere oss om, ettersom det er begrenset hvor mange arrangementer, forfatterbesøk og oppsøkende virksomheter et bibliotek kan gjennomføre i løpet av et år. Så hvordan kan vi gjøre den passive formidlingen mer effektiv?

Nye koblinger. Det mest innlysende stedet å starte er også det mest iøynefallende, det vil si bøkens estetiske uttrykk, blikkfang, smussomslag, eller, om du vil: *ham*. Det heter seg at vi ikke skal dømme en bok etter omslaget, men all erfaring fra bibliotek og bokhandel tilsier at vi gjør nettopp dette. En viktig del av bibliotekaryrket handler om å løfte fram verk i tematiske eller aktuelle utstillinger, men bøkens utseende legger ofte en begrensning på hva som kan komme med i et slikt utvalg. Ved å åpne for å endre omslaget på gamle bøker, åpner vi samtidig for at bibliotekarene selv kan avgjøre hva som passer best inn i den tematikken de ønsker å belyse.

Bibliotekets nye smussomslag trenger ikke å bli en billig versjon av forlagens forseggjorte salgsobjekter. Her ligger det en gylden mulighet til å utforske biblioteksbokas unike karakter og bruke disse særegenhetene til å belyse hvordan den skiller seg fra bøker i privat eie. I stedet for å satse på å formidle bøkens innhold gjennom bilder og tekst slik forlag vanligvis gjør, kan biblioteket fortelle om den spesifikke boka som historisk objekt. Det kanskje mest særegne

med biblioteket er at samlingen inneholder bøker innen de fleste temaer og fra «alle tider». Ved å knytte bøker sammen på tvers av tid og tematikk og gjøre dem tilgjengelige for utlån, vil biblioteket styrke sin unike rolle i bokfloraen. Den historiske samfunnsutviklingen og litterære linjer som ikke ellers er åpenbare, kan tydeliggjøres ved å gi ulike bøker en ny visuell ramme. På samme måte som biblioteket er et eget sted, kan biblioteksboka bli en egen type bok.

Det at en bok har en fast plass, innebærer også at den har et noenlunde fast forhold til omgivelsene og bøkene rundt seg. Dette åpner opp for at man kan jobbe grafisk med deler av samlingen framfor bare å konsentrere seg om en enkelt bok. En hylle der bøkene har samme tematikk kan fungere som en større grafisk enhet.

Et annet unikt aspekt ved biblioteksbøkene er eierskaps-situasjonen. Rent formelt er det selvfølgelig biblioteket som eier boka, men i praksis kan man snakke om en rekke ulike eiere i løpet av et langt bokliv. Hvor mange ganger har reise-guiden til USA vært i New York? Hvor sterk er lukta av karri i kokebøkene på urdu? Hvor mye sorg har boka om barnedød vært vitne til? Få bøker opplever mer enn biblioteksboka, men de fleste av disse historiene forblir skjult for neste låner. Det er selvfølgelig både juridiske og praktiske begrensinger på hvor mye av denne informasjonen som kan videreformidles, men mye lagres allerede indirekte og anonymisert i bibliotekenes egne datasystemer.

Nye teknologiske løsninger åpner også for å knytte digitalt innhold til gamle bøker. I dag benytter de fleste bibliotek seg av RFID-løsninger – en liten radiobrikke plassert i hver

bok som muliggjør enkelt utlån og gjenfinning av materiale. I motsetning til tidligere teknologiske nyvinninger, som strekkoder og katalogkort, kan denne teknologien forholdsvis enkelt brukes til å knytte annet innhold til bøkene. Når disse brikkene kommer i kontakt med en sender, avgir de en unik tallkode som biblioteksystemet bruker for å identifisere boka og knytte den opp mot katalogdata som er lagret sentralt.

Det som gjør RFID-brikkene interessante i denne sammenhengen, er at tallkoden ikke er forbeholdt bruk i biblioteksystemet. Signalet kan brukes til hva som helst, for eksempel til å åpne en nettside eller sette i gang et lydspor. Denne teknologien kommer kanskje til å bli erstattet med noe nytt og bedre før den når sitt fulle potensial. Heldigvis er det ikke teknologien i seg selv som er viktig, men koblingen mellom informasjon og bøker den åpner for. Uavhengig av hvilken teknologi som ligger i bunn, kan denne koblingen brukes på en måte som plasserer bøkene i sentrum, uten at biblioteket framstår som gammeldags. Bibliotekarene kan enkelt gjøre et utvalg av bøker og presentere dem i bibliotekrommet, akkurat som de gjør i dag, men med en viktig forskjell: Digitale ressurser som lydklipp og intervjuer kan knyttes opp til bøkene og gjøres tilgjengelig via brukerens egen mobil eller elektroniske lesere i bibliotekrommet. Her er mulighetene nærmest uendelige, men så lenge bøkene har et intetsigende omslag, vil et slikt grep være prisgitt de samme mekanismene som styrer i dag. De nyeste bøkene vil fortsatt stikke seg ut og nyte godt av et høyere formidlingspotensial enn sine eldre søsken.

For at denne typen teknologi skal nå sitt fulle potensial, bør den derfor kombineres med endringer av bøkens omslag.

Et nytt omslag kan virke som blikkfang og interessevekker, mens teknologien vil gjøre boka til et interaktivt objekt man kan utforske på nye måter – samtidig som den fortsetter å være en fullt funksjonell bok man kan ta med seg hjem. På denne måten kan biblioteket aktivere og formidle innholdet sitt, uten at det går på bekostning av institusjonens identitet. Tradisjonister så vel som teknologioptimister vil finne noe å glede seg over med denne tilnærmingen, som tar utgangspunkt i bibliotekets ubestridt viktigste identitetsbærer: bøkene.

Oddvar Thorsen

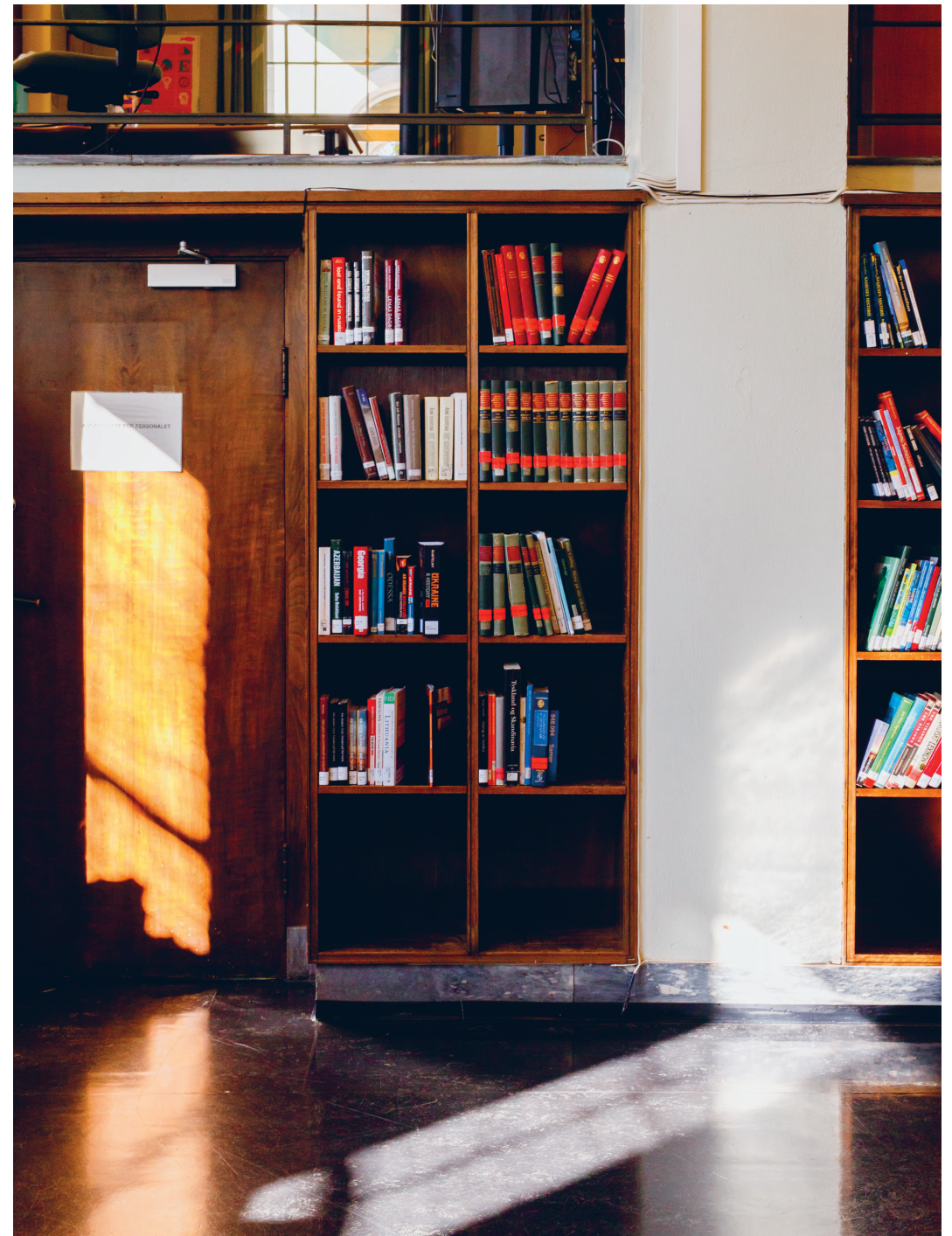
Bøkene i hyllene er satt opp tematisk etter et system for desimalklassifikasjon utviklet av Melville Dewey på slutten av 1800-tallet.

Systemet tar sikte på å sortere all verdens kunnskap ved hjelp av kortest mulig tallrekker.

I en ideell verden ville et slikt system samle bøker som handlet om samme tema på samme sted og samtidig være lett å forstå.

Dessverre er dette to nærmest uforenelige mål. Jo bedre systemet ordner bøkene, desto mindre intuitivt blir det.

Som et ledd i at biblioteket skal tilpasses nye funksjoner har lesesalene i senere år blitt brukt til ulike arrangementer, med alt det fører med seg av innredningsdetaljer.

På en mesanin over lesesalene har spesialbibliotekarene sine arbeidsplasser.

Innerst i avdelingen for skjønnlitteratur finner man et tettpakket rom med litteratur på andre språk. Hyllene er på hjul, bøkene i bevegelse.

Loft

Deichman har flere loft. Her lagres aviser og tidsskrifter av eldre årganger som ikke er til utlån.

Mange av avisene er innbundet årgangsvis og oppbevares i stabler sortert etter alder.

Loftene var opprinnelig ikke ment for lagring av trykt materiale, men med årene har alle rom blitt tatt i bruk på grunn av plassmangel.

På loftet har det også havnet mye som ingen lenger helt vet hvor kommer fra, eller for den saks skyld hva er.

Biblioteket har opp gjennom årene gjort nytte av en rekke nye teknologier. Dette er lesere for mikroform, et lagringsmedium for skrift eller bilder i forminsket form.

Til forskjell fra bøkene har mange av disse tekniske anretningene blitt tatt ut av bruk relativt raskt.

I takt med at mediene endrer seg, må også systemene som skal holde orden i dem forandres. Avisårganger bindes ikke lenger inn, og aviser lagres kun i to uker.

Blant den avlagte teknologien finner vi ikke bare datamaskiner og duplikatorer, men også utstyr til å utstede bøter for bøker som ikke ble innlevert i tide.

Befordringer. Dette essayet er en *scrapbok* av typen mange lager når de er ute og reiser: et lite bind med ni stopp som verken viser oss verden eller dokumenterer turen, men har til hensikt å vise «reisens verden».

Mens vi arbeidet med prosjektet *Bøkenes hamskifte*, var denne verdenen hele tiden i endring: Hver gang vi kom tilbake til Deichmanske bibliotek var flytteprosessen inne i en ny fase, og vi hadde også kommet lengre i arbeidet med vårt prosjekt. I dag er det ikke annet enn et hull i bakken som vitner om at et nytt bibliotek er i anmarsj på tomten i Bjørvika, men flytteprosessen til bibliotekorganisasjonen er for lengst i gang i det gamle hovedbiblioteket. Vi har reist i dette mellomrommet – en temareise. Temaet for reisen er forholdet mellom bøker og teknologiene som har forvaltet dem i biblioteket opp gjennom historien. «Befordringer» er her ment som en samlebetegnelse på alt dette utstyret, som i utgangspunktet kun ble sett på som støtteverktøy, men som ifølge enkelte nå rett og slett kan erstatte boka.

Reiseforberedelser. *Befordring* er et gammelt ord. Det stammer fra en tid da en reise tok lang tid, var en prosess som også foregikk på et indre plan, og *reisende* var en egen type folk. De befant seg i en annen tidssone; det var spennende å møte nyankomne og spørre: Hvordan gikk reisen? Noen ganger fikk man vanskelige svar. Et levende språk kjennetegnes ved at

man tar tak i gamle ord, smaker på dem og setter dem i nytt omløp, med nye oppgaver og kontrakter. Ordet befordring har et slektskap til *fordring*: krav, ønske, vilje, påstand, rekvisisjon, begjæring, ultimatum, behov, pretensjon. Et bredt og nyansert spekter av betydninger.

Jeg husker jeg en gang ble tatt imot på jernbanestasjonen i Trondheim av norskprofessor Olav Næs, som spurte meg og min dengang tilkomne: «Hvilke befordringer har dere brukt?» Vi kom fra Tromsø, så spørsmålet var relevant. Han var en eldre herre og brukte ikke ord som kommunikasjonsmidler, samband og transport. Umiddelbart skjønnte jeg ikke hva han mente. Men etter noen undersøkelser, som ikke bare omfattet ordbøker, men også reiseberetninger, fant jeg ut at ordet tilhørte en tid da turen ikke bare dreide seg om å komme seg fra ett sted til et annet, men om at man ble ivaretatt og tatt hånd om under forhold som lå utenfor ens kontroll.

Det gir mening å snakke om tilsvarende befordringer i et bibliotek: fra de første bibliotekene som først og fremst var samlinger og som man måtte ha tillatelse for å konsultere, til dagens biblioteker som gjør alt de kan for å nå ut til brukerne. Sistnevnte vurderes etter antall besøk. Men tiden er også moden for å snakke om befordringer i en annen forstand: Dagens biblioteker kjennetegnes av åpne arkitekturer der brukerne kan bevege seg rundt i langt større grad enn før; de gamle magasinene integreres med arkitekturen, sirkulasjonen av bøker og mennesker er offentlig og synlig.

1. Stopp. Først et lite tilbakeblikk. Når bøkene skal bringes opp fra magasinene og ut i de åpne hyllene i nye Deichman,

er ikke idéen ny. Allerede i 1890-årene argumenterte Dir. Hans Tambs Lyche for «systemet for åpne hyller og fri adgang for publikum til selv å studere bøkene i biblioteket før de foretok sine valg [...]. Hvemsomhelst kan her uten videre drive om mellom Bogstakene og medtage, hvad han vil. Det hele staar som et Parkanlæg under Publikums Beskyttelse.»

Tambs Lyche viste til folkebibliotekene i USA og erfaringene man hadde gjort der. Mens den amerikanske holdningen gjerne har vært at verdien lå i å nå ut til folk med bøker, la europeiske biblioteker først og fremst vekt på at lånere ofte stjal bøkene eller ødela dem. Svinnene ved Deichman var på 1800-tallet rundt tjue prosent årlig, og bøkene vokste ofte til dobbelt volum, fordi folk slukket talglyset med dem når de tok kvelden (disse opplysningene og sitatet ovenfor er hentet fra Nils Johan Ringdals *By, bok og borger – Deichmanske bibliotek gjennom 200 år* fra 1985).

Fortidens bibliotekarere kunne derfor være lite hjelpsomme, mindre begeistret for låntakerne, mer opptatt av bøkene og samlingen, kartotekene og katalogene, innbinding og vedlikehold. Boten man måtte betale for ikke å ha levert innen fristen – «overdagspenger» – ble kvittert for med billetter av samme sort som på tog, trikk og buss.

2. Stopp. Loftsetasjen til Deichmans hovedbibliotek er et skattkammer for en samtidsarkeologisk undersøkelse. Den rommer alt fra nyere avlagt skrammel til det man trygt kan kalle moderne antikviteter. En viktig forskjell mellom gamle og nye Deichman er lagerplassen. I gamle Deichman kan man dra på husvandring blant bygningens glemte rom

og samlinger, og observere hvilken teknologi som har blitt avlagt og i hvilken takt. Det har ofte gått fort i svingene. I nye Deichman vil den avlagte teknologien antagelig forsvinne, ettersom lagre ikke er en del av den nye biblioteksmodellen.

I det gamle biblioteket, derimot, befinner det seg en usynlig verden bak publikumsseksjonen. Den strekker seg fra magasinene i kjelleren, via vindeltrappene og galleriene opp til byens tak, der store og små loftslagre danner en labyrint av unike rom. Gjenstandskategoriene i hvert rom er temmelig åpne, og kontrastene mellom tingene man finner her minner om dem man ser i brukthandler.

Loftslagrene til gamle Deichman er et teknisk arkiv med usikker status, for apparater og maskiner som har vært anvendt til å skape aktualitet rundt samlingen, konservere og forvalte den. Og i de siste femti årene har innovasjonstakten som kjent akselerert, med nye medier, visningsteknologier og mobile digitale enheter.

Aktualitet er ikke nødvendigvis et kronologisk kriterium: Det rare er at et sprukket plastomslag til en vhs-video kan fremstå som mindre aktuelt enn de forseggjorte illustrasjonene på glassplatene som ble vist i bibliotekets ulike balloptikonmodeller (et visningsutstyr som ble brukt før overhead-maskinenes tid). Er dette bare et utslag av nostalgi? Både vhs og kassetter har fått et oppsving blant vintage-samlere, så dette er opplagt en del av bildet. Men bruken av avlagt avlagte teknologier og medier, er ofte kreativ snarere enn tilbakeskuende. Dagens interesse for *matrise*-display – slike skjermer med punktgrafikk som man brukte til nyheter på tekst-TV og informasjon på holdeplasser – har for eksempel noe å gjøre

med vår tids utvidete typografiske kultur, der måten bokstaver er blitt laget på opp gjennom tidene har en selvstendig interesse (utover bokstavformen).

Hva som oppfattes som verdifullt i dag – eller alternativt avskrives som skrap – beror antakeligvis ikke utelukkende på smak og behag, men på om det er mulig å oppfatte en substansiell forbindelse mellom nytt og gammelt, eller om det finnes vilje til å supplere forbindelsen når den mangler. I dette ligger en interesse for hvordan ting er gjort og ikke bare for hvordan de ser ut, og for at sammenføyningen mellom prosess og resultat gir en slags informasjon – en kontaktinformasjon.

3. Stopp. Arkitekturen til nye Deichman er utviklet av Lund Hagem og intendert for mennesker og bøker i bevegelse. Alt dreier seg om bevegelse, også disposisjonen av det nye bibliotekets fem etasjer. Fra mylderet nederst i bygget til roen i øverste etasje, siver luften fra byggets avanserte klimaanlegg, som gjør aktiv bruk av bygningsmaterialer og konstruksjon.

Husets ulike hastigheter og mobile sjikt er fordelt i etasjene og støttet med avansert og miljøbevisst teknologi, men forener også husets bruk og uttrykk i en hverdagspoetisk visjon som kan minne om diktene til Rolf Jacobsen. Etasjestrukturen følger bibliotekets organisasjonsmatrise.

Biblioteket skal være et aktivt kulturhus og et passivt miljøhus, forklarte Einar Hagem da vi var på besøk i arkitektenes kontor på Filipstad. Han sammenliknet plassen som åpner seg mellom de tre diagonale lyskilene fra taket og ned til gatenivå, med middelalderens torg og allmenninger. Arkitekturen vil her etablere et geometrisk referansesystem som vil gi byen,

slik den vil ses gjennom vinduene på nye Deichman, en ny lesbarhet. De diagonale rulletrappene som leder oppover i etasjene, og utsikten gjennom store glassvinduer, gjør at bygget har kvaliteter som – estetisk og funksjonelt – kan minne mer om et veikryss som er dratt opp i høyden enn en lagdelt arkitektur med strengt avgrensede etasjer.

Det er derfor lite som ligger til hinder for at boksøk kan lede brukere på tvers av bibliotekets fem etasjer, dit lese-lystens «rebusløp» måtte drive dem. Det åpnes for virkelige boksafarier.

4. Stopp. Av alle eventyrene er dette det morsomste, og trolig det mest interessante. Bibliotekarere og designere har et trekk til felles: Fordi de stiller seg bak sitt arbeid – deres funksjon er å hjelpe andre – kan de være vanskelige å få øye på. I dag er det imidlertid en del som tyder på at de vil være tjent med å skape en større synlighet for det de holder på med som fagfolk, for at andre skal kunne bruke dem bedre og åpne øynene for dem som offentlighetens verdiskapere.

Som offentlige tjenesteytere er det trolig mulig for bibliotekarere å jobbe friere i den daglige samhandlingen de har med andre mennesker, og raskere kunne hjelpe brukerne med å komme på sporet av hva de er ute etter. Derfor bør ikke formidlingens faglige innhold erstattes av et påtatt tjenestedesign: Den må vokse ut av bibliotekets «indre liv».

Med dette mener jeg at det blir tilrettelagt for enkel kontakt mellom de elementene som tilsammen utgjør et bibliotek: En optimal nærhet mellom bokinnholdets utforming, i henhold til tidens krav, og de befordringene som i dag tillater å samle

alt som er å vite om bøkene og de konkrete eksemplarenes historikk – såkalte *metadata*.

5. Stopp. Den teknologiske utviklingen har medført nye kategorier av metadata, som i utgangspunktet besto av et nokså snevert tilfang av kartoteksinnførte katalogopplysninger. Metadata kan i prinsippet omfatte all informasjon om boka som objekt, knyttet til dens iboende kvaliteter så vel som tilfeldige aspekter.

Ett eksempel er notater og understrekninger som lesere har gjort i samlingens bøker opp gjennom tidene. Det viser seg at lesere svært ofte er opptatt av andre lesere: Sporene fra andre lesere gjør at de oppdager boka på en annen måte enn når den enkelte leseren er overlatt til seg selv – kontaktopplysninger. Dette er selvsagt et marginalt eksempel, men det er aktuelt fordi det bringer opp et sentralt poeng. Nemlig at det strengt tatt ikke finnes grenser for hvilke typer metadata som kan brukes til å *tagge* en bok, og hvilke andre metadata det kan krysskobles til, slik at brukerne får adgang til helt nye beretninger om bøker.

Selve bibliotekvirksomheten produserer fortellinger om bøker, og disse inngår i *samlingens kulturminne*. Om dette er et kulturminne i den betydningen at det fordrer et vern, skal her være usagt. Spørsmålet er hva som gjøres for å videreføre og reinvestere dette minnet.

Brukerne av biblioteket er kulturminneprodusenter og kan gjerne gjøres oppmerksomme på dette. Sløyfene som noen av dem knytter ved å gå fra bok til bok kan være gull verd for andre brukere. Kule sløyfer. Interessante sløyfer. Rå sløyfer.

6. Stopp. Dagens bibliotekarere skal ikke bare hjelpe brukerne til å finne frem i noe som tidligere nærmest var en «lukket avdeling» – magasinene der bare bibliotekarene hadde adgang – men skal også kunne tilby interessante reiser. Et folkebibliotek rommer flere kontinenter enn jordklodens, så det blir viktig med veivalg.

Tidligere kunne låntakere komme til bibliotekaren med vage, og til tider snurrige, beskrivelser av hva de var ute etter. Derfra var det bibliotekaren som gjorde reisen, og det verserer mange historier om hvordan drevne bibliotekansatte brukte sin assosiasjonsevne til å finne frem til rett kilde. Kjennskapen til magasinene, som bibliotekarene bygget opp over tid, likner i så måte på arkivarens: evnen til å zoome inn på en bok blant en million titler, vite hvor den står, ved siden av hvilke andre, hvordan det ser ut akkurat der ... Hva noen mennesker kan klare! Men at dette lykkes avhenger av at boka er plassert riktig, dens kontaktflate med andre bøker, helt nøyaktig hvor den står.

Den digitale sporingen som i dag tillater å lokalisere bøker, har sine opplagte fordeler. Men fører den til at en kunnskap som tidligere var en del av bibliotekarens håndverk forsvinner? Det enkle svaret på dette er ja. Til gjengjeld blir kontakten med bøkene nå brukernes domene.

Et interessant bilde på hvordan bibliotekarens og brukernes kontakt med bøker utvikler seg side om side, er Ungdomsavdelingen under bestyrelse og betjening av Ragnhild Buhre, på begynnelsen av 1900-tallet: Bøkene var plassert i et bur, med bokryggen ut, mens hun stod innenfor og fant frem bøkene ungdommen pekte på.

7. Stopp. For en habil bibliotekbruker er ikke en bok et isolert objekt som er *stykkregistrert*, men nærmest et slags subjekt med en mengde løfterike kontaktpunkter til andre bøker. Kontakten med andre bøker oppstår både gjennom lesning av hver nye bok og gjennom selve *bruken* av biblioteket. Det er altså ikke bare spesielle bøker bibliotekgjesten finner veien til, men også en spesiell måte å lese bøker på. Bruk av biblioteket innebærer en dannelsesreise.

Som objekt tilbyr og forvalter boka en materiell kultur der det skrevne språket rommes av bokas og lesningens handlinger. Forskjellen mellom det talte og det skrevne språket ligger i dets forhold til handling: Mens det talte språket svært ofte favner *videre* enn handlingen – med den evige utfordringen å gjøre det man sier og holde det man lover – så opptrer boka i forlengelse av skriftspråket ved at det her er språket som blir håndtert, og slik blir *rommet* av menneskelig handling. Dette gjør det mulig å koble hva boka handler om med håndteringen av boka i en samling som omfatter den.

RFID – fra engelsk *Radio Frequency Identifier* – er en teknologi som brukes på mange felt. Man skiller mellom passiv og aktiv RFID: Den passive tillater å identifisere og registrere, mens den aktive (for eksempel brikkene mange av oss bruker for å betale bompenger) har egen strømkilde og en aksjonsradius (rundt hundre meter). Den passive krever et passeringspunkt, som en skranke, og spesielle avlesningsenheter; den aktive krever i prinsippet ikke mer enn en mobiltelefon.

Det interessante med å knytte digital informasjon til fysiske kopier ved hjelp av RFID-brikker, er at det gjør det mulig å knytte tilgang til bøker og koblinger mellom bøker

til lokalisering i rom, og dermed kombinere arkitektur og informasjonssystem på en bevisst måte. Dette kan man både tenke på som et pågående formgiverarbeid og som et utgangspunkt for å utvikle nye bibliotekarroller, med så mye brukermidvirkning man måtte ønske. All informasjon kan oppbevares sentralt, samtidig som tilgangen til den er tilknyttet konkrete bøker, i en radius rundt eksemplaret som slik gjør det mulig å finne frem, sjekke/hente og gå videre. Det kan gi nye og interessante planleggingsmuligheter og dessuten styrke utstillingsvirksomheten, som lenge har vært en viktig funksjon ved bibliotekene.

8. Stopp. Fra åpningen i 1785 var Deichmans samling et museum i kimform. Som Ringdal skriver: «Andre bøker, manuskripter, diplomer og de øvrige samlinger etter Carl Deichman – mineraler, mynter, forsteninger og konkylier – var stilt opp i de øvrige tre rom.» Det dreide seg om kuriosa som hadde lite eller ingenting med bøker å gjøre (i dag må du på loftet for å finne kuriosa). Men, fortsetter Ringdal, det hadde til gjengjeld innleveringen: «Bare de bøkene som nettopp var levert inn, kunne man ta i hånden og bla litt i. Dermed økte sannsynligheten for sterkere sirkulasjon blant de bøkene som først var begynt å komme i omløp.»

Dette åpnet for at andre bøker sirkulerte gjennom bibliotekutlån enn bestselgerne. En slik alternativ sirkulasjon, et annet omløp og kretsløp, kan bety en hel del for utviklingen av en kritisk offentlighet. Omløpet i biblioteket er annerledes enn, og står i en produktiv kontrast til, det kommersielle bokomløpet. Biblioteket er en hjørnestein i vår sosiale minnefunksjon,

på linje med arkiver og museer; i likhet med dem kombinerer biblioteket tilgjengelighet, rokerbarhet og oversikt.

9. Stopp. Uansett hvor mye kunnskap vi utvikler og hvor mye datakraft vi rår over, vil det ikke gjøre det mulig for oss å vite *mer* om fremtiden. Uansett hvor mye vi har vi har lest og fordøyd, vil det likevel alltid være mulig for oss å få vite mer om fortiden. Hvor etterlater dette oss vis-a-vis samtiden?

Etter å ha slått fast hva vi aldri vil bli bedre til (å forutsi fremtiden) og hva vi alltid kan bli bedre til (å få kunnskap om hva som ligger bak oss) åpner det seg et avvik mellom to ytterpunkter, mellom det vi kan vite og det vi *slett ikke* kan vite; mellom det som aldri fungerer og det som alltid fungerer. Her åpner det seg en verden med *smale muligheter*. Et streiftog i et grenseland der små variasjoner i utgangspunkt og målsetting, prosesser og formgivning møtes og påvirker hverandre gjensidig.

Den forskende designtenkningen har til oppgave å dyrke disse smale mulighetene. Ikke som separate elementer, moduler, produkter, varer og tjenester, men snarere som «innnevde befordringer». Med utgangspunkt i å se på reisen som en forskyvning av grensen mellom det som aldri/alltid fungerer, kan vi diskutere en kulturell betingelse som angår alle, nemlig mobilitet. Når vi reiser, snakker vi i dag i første person: *Jeg* flyr, biler, toger, trikker, sykler, går. Vi lever i en myteskapt forestilling om friksjonsløs forflytning fra ett sted til et annet. Vi reiser ikke lengre til Trondheim, vi tar flyet opp og kommer oss hjem samme ettermiddag på samme vis. Alt er så greit med Internett og det hele.

For tiden har vi dessverre en svak offentlighet når det gjelder å debattere hvordan vi, som digitale medborgere, blir ivaretatt i reisen og mobilitetens verden. Det blir i økende grad konstruert som om det var vårt eget (private) ansvar. Biblioteket kan, som det forhåpentligvis fremgår av denne scrapboka, være en kritisk debattarena for denne påstanden: privatansvaret versus medborgerdygden.

På fallrepet. I utgangspunktet var *Bøkenes hamskifte* navnet på et pilotprosjekt som Deichmanske bibliotek og Kunsthøgskolen i Oslo la på skissebrettet høsten 2013. Og forløpet frem til vinteren 2015/2016 – da denne boka endelig skulle gå i trykken – gir et godt eksempel på læring under *mobile* og *distribuerte* forhold. Prosjektet har gått i rykk og napp, med intensive og latente perioder. I prosjektgruppen fant vi ut at det var viktig å dele disse erfaringene fordi de er typiske for læring i vår tid.

Det var særlig to forhold som bidro til at prosjektet ble preget av temaet *mobilitet*. På den ene siden var det klart helt fra begynnelsen av at Deichmanske bibliotek var «i siget» – både praktisk og organisasjonsmessig – og at omfattende krefter var blitt satt i spill for å forme og rokere på bibliotekets nye funksjoner og muligheter, i forbindelse med flyttingen til nye Deichman. For oss som kom fra Kunsthøgskolen i Oslo var det som om *alt* var satt i bevegelse: Bøkene skulle opp fra magasinene for å bli tilgjengelige i det nye bibliotekets åpne hyller, det gamle biblioteket ble en scene for reorganiseringen av fagfolkenes roller og oppgaver med tanke på etasjestrukturen i det nye bygget, og plansjer med informasjon om planer

og prosesser var hengt opp på *deleveggen* i kjelleren. I tillegg fant det sted en serie med eksperimentelle utstillinger i publikumsavdelingen oppe.

Hele bibliotekorganisasjonen, med dens spesialiserte og kunnskapsintensive avdelinger, hadde så å si tatt bolig i flytteprosessen: Det hvilte en stemning av midlertidighet over biblioteket, en atmosfære som minnet mer om et laboratorium enn et arbeidssted i offentlig sektor med hovedvekt på faste rutiner. Denne typen situasjon påvirker ikke bare opplevelsen av klokketiden, men også kalenderen med frister. De endrer seg. Selv det planlagte tidspunktet for flytting ble flyttet i løpet av prosjektperioden, fra 2017 til 2019.

Nå er det å fungere under slike unntakstilstander verken spesielt originalt eller uvanlig lenger. Flytting av en virksomhet og endring av en organisasjon er i dag gjerne to sider av samme sak. Og det er ikke bare slik at flytteprosesser blir treningsarenaer for endringer som skjer én gang for alle; det er snarere snakk om opplæring i permanent *endringsdyktighet*, i å operere i en slags «permanent unntakstilstand».

Dette er en situasjon som designere – eller fagfolk i konsulentroller – etterhvert har blitt vant med. Slike hjelpere blir gjerne husvarme i vertsorganisasjonen, men som oftest ikke over veldig lang tid, og gjerne også springende og sporadisk. Den andre kilden til bevegelse i prosjekter som *Bøkenes hamskifte*, ligger i denne periodiske inntreden i et midlertidig «bofellesskap» med vertsorganisasjonen.

I tilfellet *Bøkenes hamskifte* ble en intensiv prosjektperiode våren 2014 – da en gruppe masterstudenter fra førsteåret i grafisk design og illustrasjon utviklet prosjekter for

bokprofilering i nye Deichman – etterfulgt av en like intensiv prosjektperiode høsten 2014 da de samme studentene, som nå var blitt andreårsstudenter, fikk hjelp av en flokk nye masterstudenter til å lage en utstilling med vårens prosjekter på mesaninen i østfløyen.

Det er verdt å merke seg at partene i et samarbeid av denne typen kan forstå de aktuelle situasjonene og involveringen i dem på ganske forskjellige måter. Mens fagpersonalet og studentene fra Kunsthøgskolen opplevde at de kom til bibliotekets hjerte og handlingens midte, var samarbeidet mer som *pauser* fra det egentlige bibliotekarbeidet for de ansatte: anledning til deling og påfyll.

Det var først i forbindelse med arbeidet med denne boka at vi oppdaget hvor forskjellige våre oppfatninger var av hva som hadde blitt gjort og oppnådd i prosjektet. Det som fra Kunsthøgskolens synspunkt var prosjektets mest aktive element, kommer til å bli et marginalt element ved biblioteket.

En bok har det unike ved seg at den er bygget og tenkt som et *volum*, og i en form som er en integrert del av mediet, slik at boka som *lagringsmedium* og *teknologi* er én og samme ting. Dette er en av grunnene til at vi til syvende og sist insisterte på at prosjektet måtte materialisere seg i form av en bok. Med utgangspunkt i en interesse for bøker som arter seg forskjellig for en bibliotekar, en antropolog og en grafisk designer, men som likevel danner utsnitt av en felles virkelighet som leserens bruk også griper inn i.

Theodor Barth

Loftsetasjen innbyr til samtidsarkeologiske undersøkelser.

To av bibliotekets motstridende impulser kommer her til tydelig uttrykk:

en higen etter å henge med i tiden ...

... og angsten for å kaste ting.

Når biblioteket flytter, markerer det slutten på en kollektiv anstrengelse for å holde driften i gang i et hus spredd over tretti ulike nivåer.

Denne dør leder ut i et overbygg. Derfra var det meningen at man skulle kunne gå over til nordfløyen som aldri ble bygd.

Utganger

Hadde alle de låste dørene i biblioteket vært åpne, ville man hatt et vell av muligheter for å forlate bygget.

Man kunne gått ut fra Schandorff-magasinenene, i retning nordfløyens tiltenkte plass. Herfra kan man gå ut i Akersgata, eller til boligblokkene i Fredensborgveien.

Eller man kan gå østover, ut på parkeringsplassen og forbi den fredete Krist kirkegård, som ble opprettet etter storbrannen i Oslo i 1624 ...

... og over brosteinene utenfor Svenska Margareta kyrkan.

Videre kan man krysse Grubbegata og Hammersborg torg, hvor Obos har sitt hovedkontor.

Så kan man gå gjennom byen, de knappe to kilometerne ned til Bjørvika, hvor det graves kjellere til det nye Deichman.

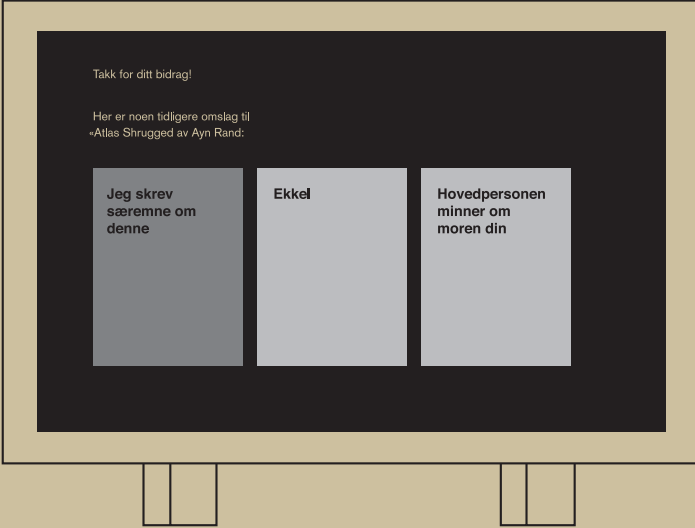
Deichlab. Studentarbeider laget av Sofie Ensby Rostad, Tim Ng Tvedt, Rikke Runde, Thea Urdal, Julius Vidarsønn Langhoff, Thomas Falla Eriksen og Mathilde Abelson Sahlén.

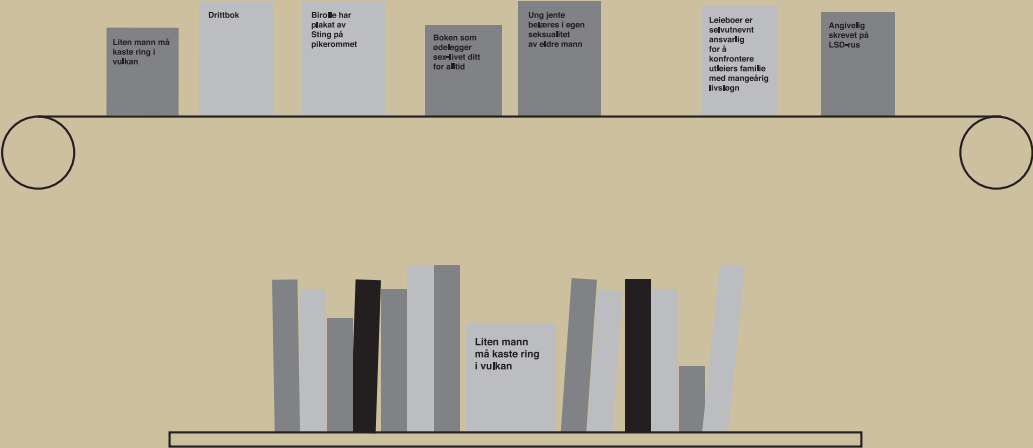
Uten tittel
av Sofie Ensby Rostad

Bokas omslag og tittel skal formidle noe om innholdet til en potensiell leser, men formgivningen blir i stor grad styrt av sjangeren boka tilhører og hvilken målgruppe forlaget ønsker å nå. Kanskje er det ikke forfatteren eller forlaget, men snarere leseren, som er best skikket til å avgjøre hvordan bokas innhold skal formidles på omslaget? Hva om leseren fikk mulighet til å gi boka ny tittel, en beskrivelse av eller en kommentar til boka, og fikk dette trykket på et smussomslag? På denne måten kunne den neste leseren kanskje fått et bedre inntrykk av om boka er noe for ham eller henne.

Ung jente
belæres
om egen
seksualitet
av eldre
mann

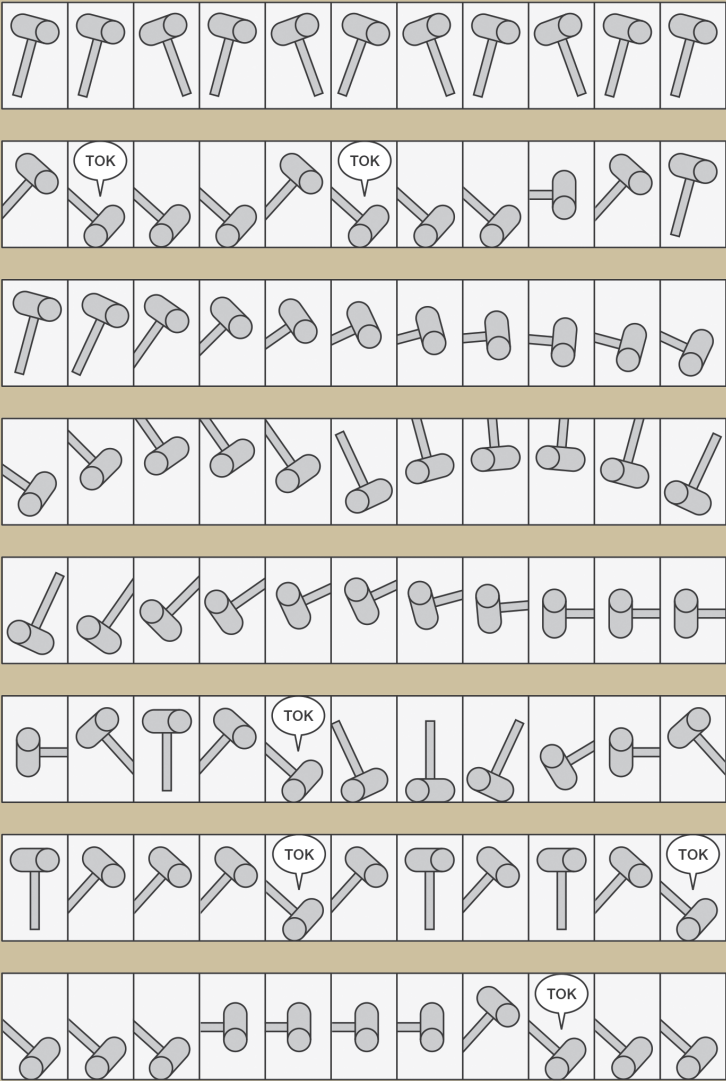
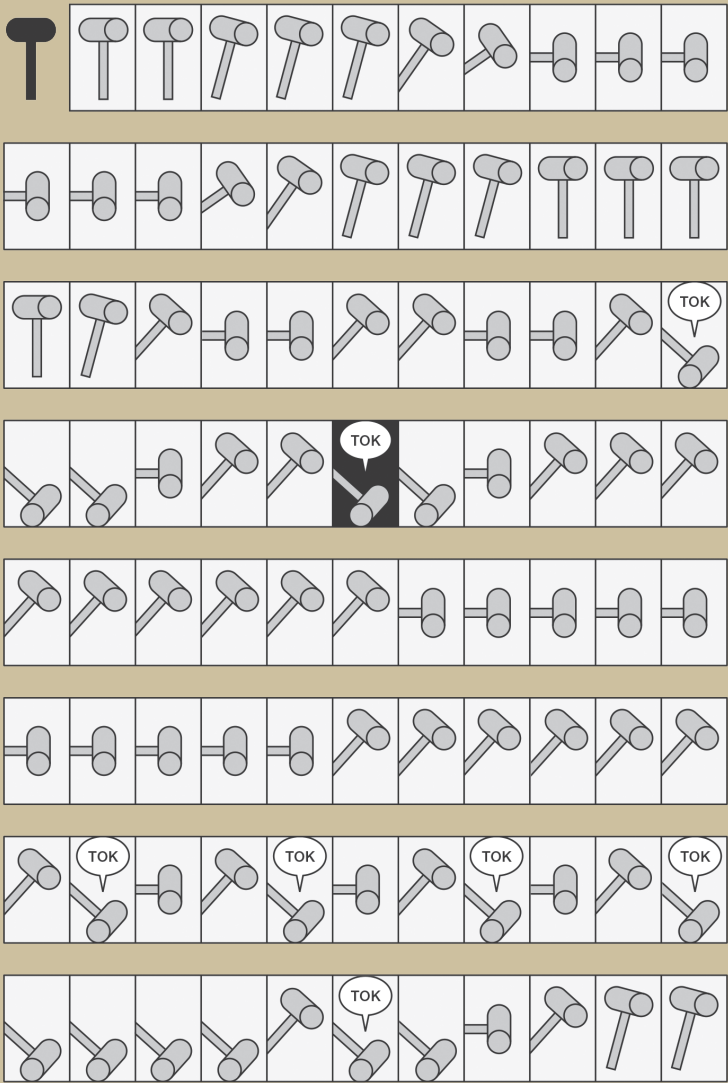

Leieboer er
selvutnevnt
ansvarlig
for å
konfrontere
utleiers
familie med
mangeåring
livsløgn

Tim-teket
av Tim Ng Tvedt

Noe forsvinner når Deichmanske flytter til Bjørvika. Biblioteket blir ikke lenger et gammelt bygg med mørke kroker, skjulte ganger og skranglete boktraller. Kanskje vil noen føle seg fremmedgjort blant alt det nye og digitale. Derfor foreslår Tim et alternativ, nemlig Tim-teket: et mobilt bibliotek med plass til matpakke og feiekost. Et analogt og ydmykt tillegg til det nye signalbygget i Bjørvika. Tim-teket skal ikke imponere eller overvelde, men kan møte deg der du er og tilby en liten samling utvalgte bøker.

**Bokmerker
av Rikke Runde**

Bøkene du låner på biblioteket må alltid leveres tilbake etter at du har lest dem ferdig. Bokhylla du har hjemme er et slags arkiv som inneholder bøkene du har lest, minus de bøkene du har lånt. Rikke ønsket å skape et substitutt for disse bøkene. For hver bok du låner, får du utdelt et bokmerke hvor du kan notere boken tittel og forfatter. Bokmerket kan settes i en spesiallappet perm, som igjen kan plasseres i bokhylla di hjemme. Dersom du ønsker å anbefale låneboka til en venn, kan du bruke bokmerket til dette.

Deichmanske bibliotek

Fallteknikk
Inga Sætre

Dato: 27. februar 2014
Låner: 20100235 Runde, Rikke Sigurdsen
Anbefalt til deg av: 20101451 Sofie Ensby Rostad

Plassering:	TSøt	
	Søtre, Inga	
	Fallteknikk	2011
	fgry Drama- Mag	20

Innlevering: 27. mars 2014

Reise:

Notater:

[illegible]

Ganger utlånt: 27

Mest lånt av:

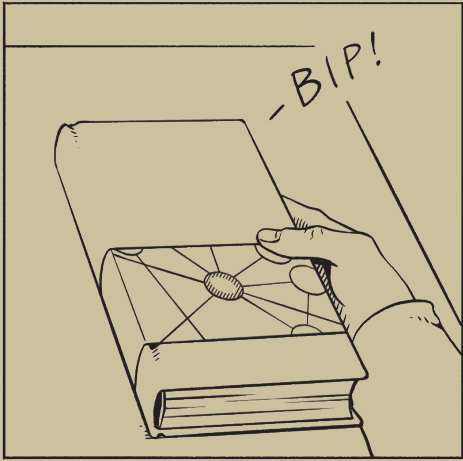
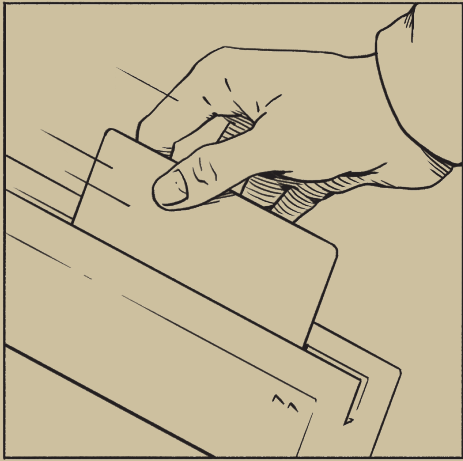
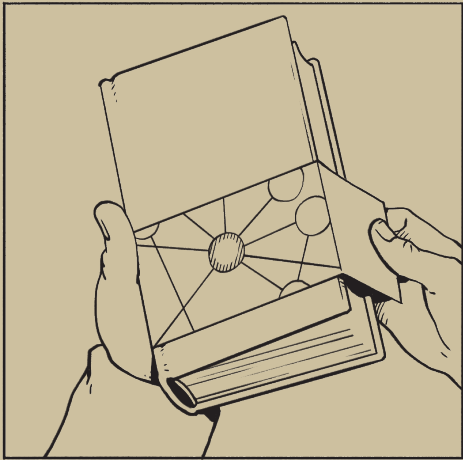
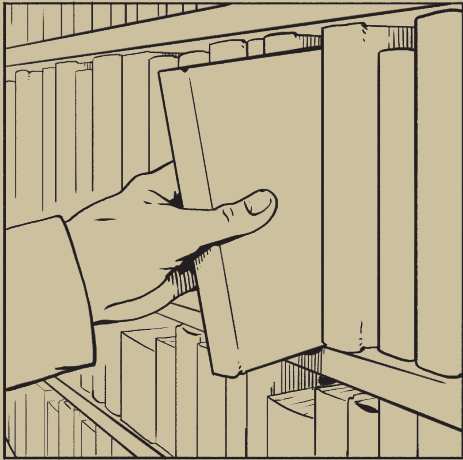
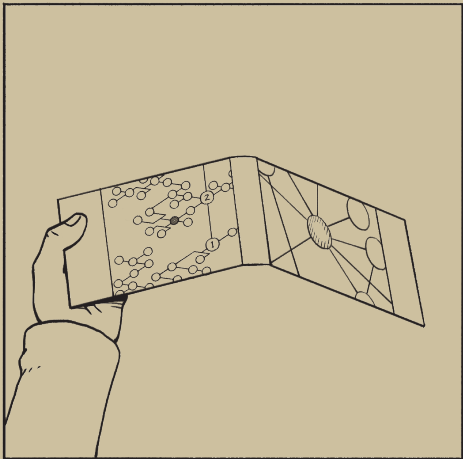
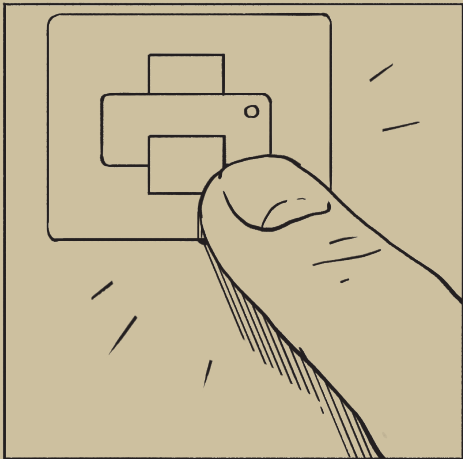
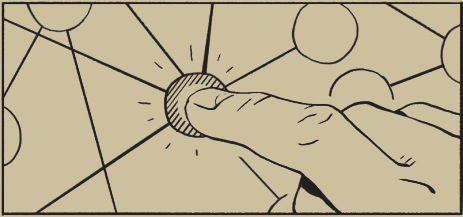
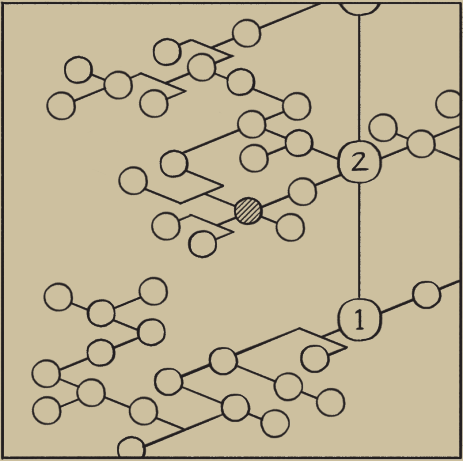
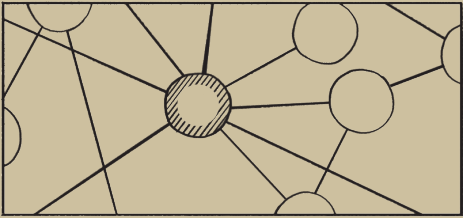
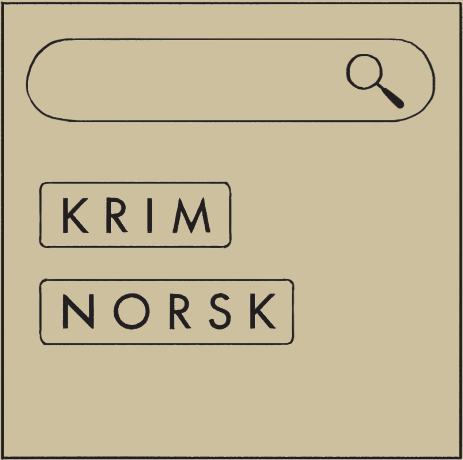
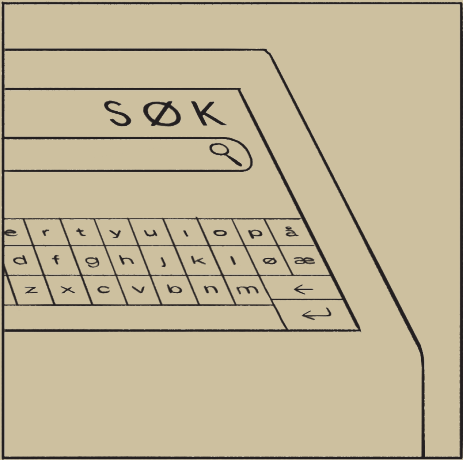
Marmorator 2000
av Thea Urdal

Mange av bibliotekbøkenees omslag er kjedelige og slitte, og kanskje ikke noe man med stolthet legger på kafébordet. Marmorator 2000 gir deg anledning til å lage vakre smussomslag inspirert av den tradisjonelle marmoreringsteknikken som tidligere ble brukt til å illustrere forsatspapir. Analog marmorering er en omfattende prosess som krever god kjennskap til håndverket, men ved hjelp av digital teknologi kan Marmorator 2000 produsere digitale marmoreringer. Smussomslaget skrives ut og tilpasses boka av brukeren.

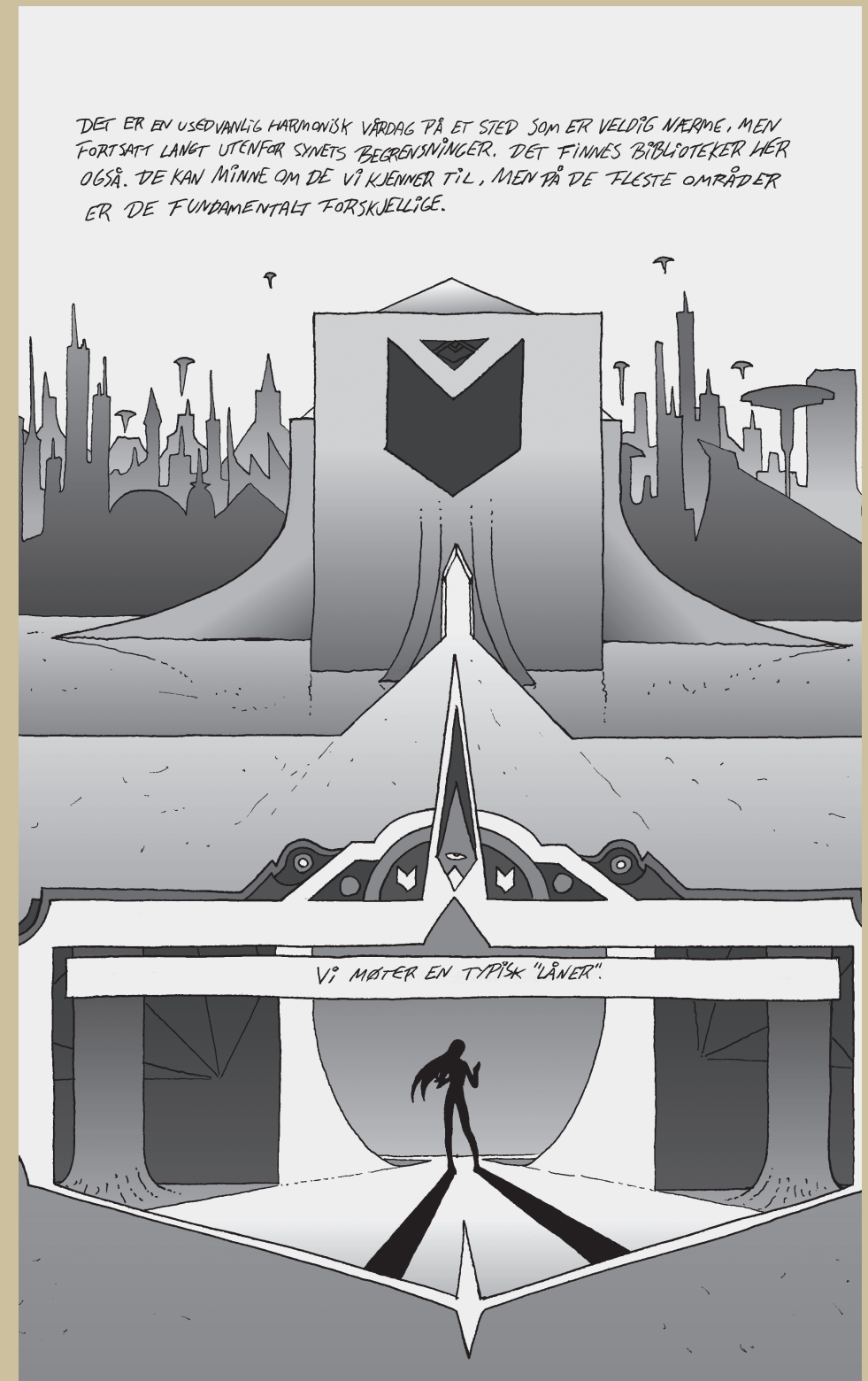
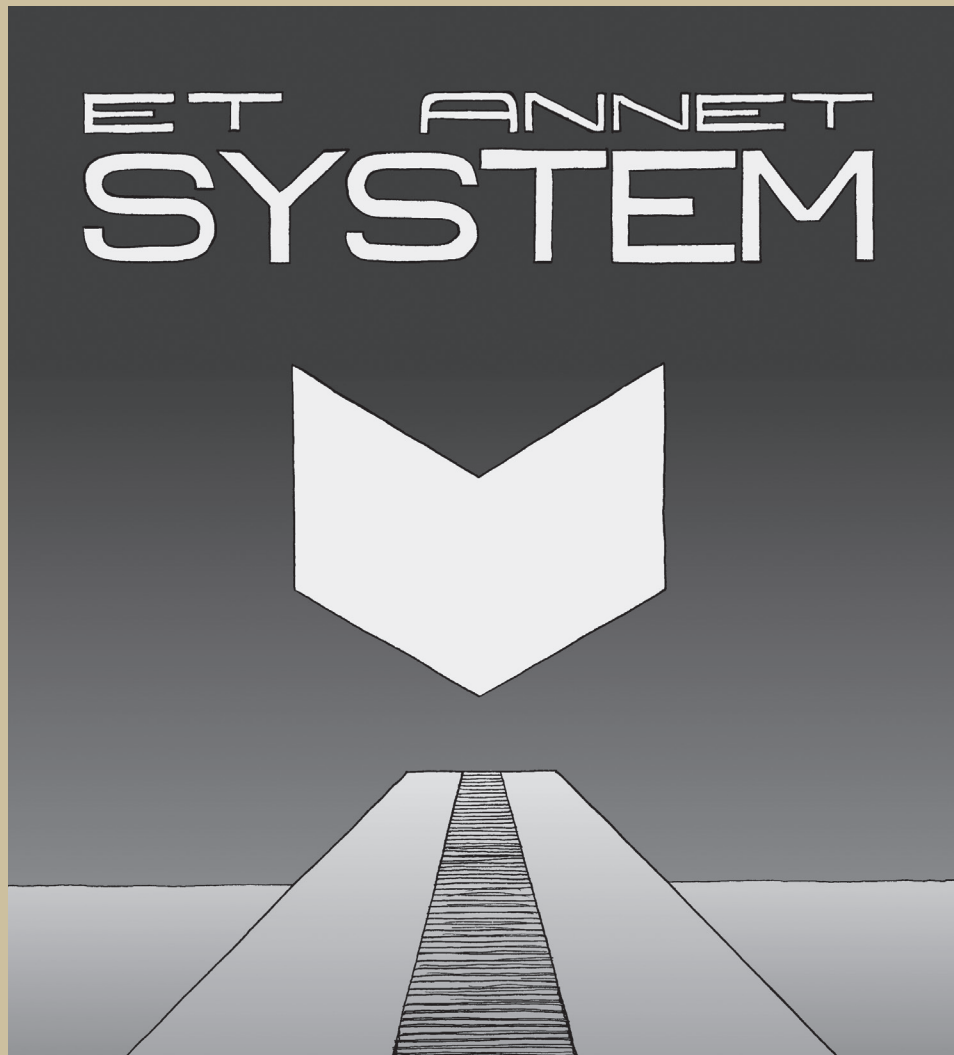
Metadata
av Julius Vidarsønn Langhoff

På biblioteket finnes det et usynlig nettverk av metadata som beskriver gjenstandene i samlingen og binder dem sammen på ulike måter. Dette prosjektet handler om å gjøre metadata tilgjengelig for brukeren på en forståelig måte, blant annet gjennom kart over bibliotekets innhold. Dette kan skape nye innganger til biblioteket, og potensielt få folk til å låne flere bøker. Kanskje også bøker de ikke visste at de så etter, fordi de ikke visste at de fantes.

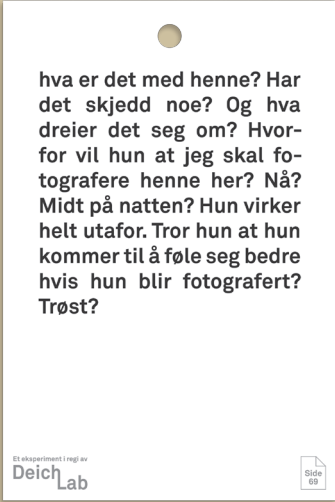
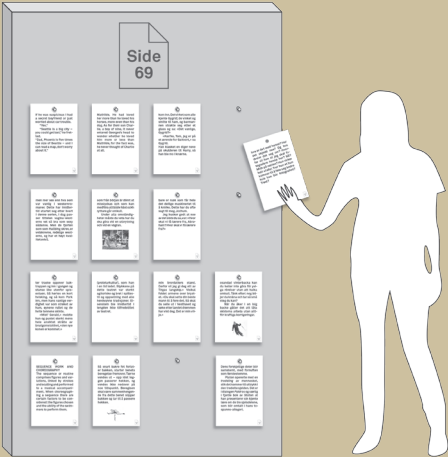
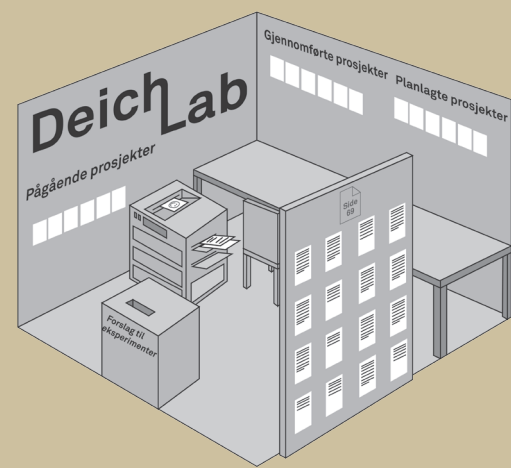
Et annet system av Thomas Falla Eriksen

Dette er en fortelling om et utopisk bibliotek, en protest mot Dewey-systemets begrensninger og skjønnlitteraturens snevre sjangerbåser. Vi følger lånerens ferd gjennom biblioteket og ser hvordan hun navigerer i et system basert på metafysiske parametre og henter informasjon om verkene gjennom avanserte fargefraktaler. Her finnes ingen hyller, kun intelligente mediestativer, hvor verket hun leter etter lyser opp idet hun nærmer seg. Alt er intuitivt, automatisk og digitalt.

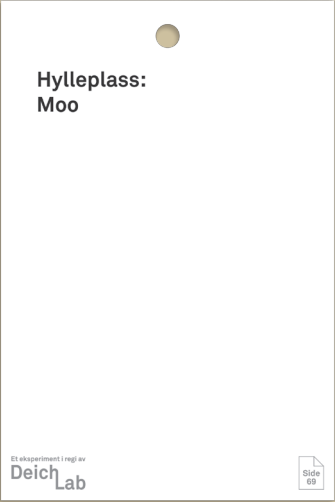

Side 69
av Mathilde Abelson Sahlén

Mediefilosofen Marshall McLuhan skal ha ment at dersom man liker side 69 i en bok, vil man også like resten av boka. Angivelig gir side 69 altså et bedre inntrykk av boka enn det for eksempel omslaget gjør. I tråd med denne (kanskje ikke spesielt vitenskapelige) teorien kan side 69 i forskjellige bøker trekkes ut og trykkes på et kort som også oppgir bokas hylleplassering. Dermed kan man avgjøre om man vil lese boka basert på dette utdraget – før man henter den i hylla og uten først å ha vurdert boka basert på omslaget.

Forside

Bakside

Takksigelser. Denne boka er resultatet av et samarbeidsprosjekt mellom designavdelingen på Kunsthøgskolen i Oslo (KHIO) og Deichmanske bibliotek. Når boka nå er ferdig, er det en rekke personer som må takkes for deres bidrag og innspill. Vår takk går til KUF-utvalget ved Kunsthøgskolen i Oslo for støtte til bokproduksjon, som vi ble tildelt våren 2014, under Cecilie Broch Knudsens rektorat. Ved det Deichmanske biblioteket står vi i gjeld til de ansatte som villig delte sine erfaringer med oss og ønsket oss velkommen fra dag én: Grete Stuevold Madsbakken, Heidi Grytten, Reinert Mithassel, Anne Lena Westrum, Ole Skimmeland, Astrid Werner, Ann Kunish, Anne Cathrine Johansen, Anne Kari Holm, Frank Michaelsen, Kaja Nielsen Kjøs, Heidi Scarth Stene, Elin Bergstrøm Hermansen, Mari Gudim Torp og, i særlig grad, Viggo Tagestad ved sentralfilialens bokverksted. Peter Bjerregaard (Universitetets Kulturhistoriske Museum/KHM) og Harald Østgaard Lund (Nasjonalbibliotekets avdeling for bilder, spesielle trykk og konservering) har, som i flere andre prosjekter, fulgt oss som eksterne rådgivere. Vi takker også Einar Hagem v/Lund Hagem for en grundig gjennomgang av arkitekturplanene for Nye Deichman, og Amund Gulden v/Futhark-arkitekter for å ha etablert kontakten. En stor faglig takk går til klassen med masterstudenter som bidro med projektskisser til Bøkenes hamskifte i trinn 1 (vår 2014) – Thomas Falla Eriksen, Tim Ng Tvedt, Mathilde Abelson Sahlén, Julius Vidarssønn Langhoff, Thea Urdal, Rikke Runde, Sofie Ensby Rostad – og til kullet som senere bidro til utstillingen på sentralbiblioteket i trinn 2 (høst 2014): Ida Christensen, Audun Lønning Gjerdi, Elise Jakobsen, Malin Therese Kleiva, Anna Prestsæter, Stian Tranung, Dorte Walstad (alle masterstudenter ved grafisk design og illustrasjon på KHIO). Fra Kunsthøgskolens KUF-administrasjon vil vi takke Linda Thu og Siren Tjøtta for god oppfølging. Til sist en stor takk til KUF-utvalget og rektor Jørn Mortensens støtte i bokas avsluttende produksjonsfase, tredje og siste trinn i *Bøkenes hamskifte* (vinteren 2015/2016).

© Kunsthøgskolen i Oslo 2016
Martin Lundell, Oddvar Thorsen og Theodor Barth

Fotografier: Steffen Kørner
Bokdesign og sats: Martin Lundell og Steffen Kørner
Redaktør: Ellef Prestsæter

Satt med Berling Nova og Akzidenz-Grotesk
Papir: Munken Lynx
Trykk: Göteborgstryckeriet AB

ISBN: 978-82-92613-56-6

